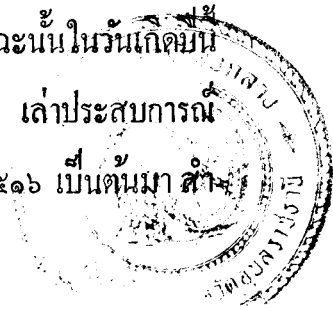

คำปรารภ

เมื่อข้าพเจ้าได้กลับมาสู่บ้านเกิดเมืองนอน อันเป็นที่รักยิ่งเรียบร้อยแล้ว หลังจากที่ได้ไปพำนักรู้ต่างประเทศเป็นเวลา ๓ ปี ข้าพเจ้าก็คิดอยากทำการกุศลดังที่เคยทำมาในอดีตทุกปีก่อนตุลาคม ๒๕๑๖ โดยเฉพาะในวันเกิดทุก ๆ ปี ข้าพเจ้าเคยให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนนายร้อย นักเรียนนายเรือ นักเรียนนายเรืออากาศ นักเรียนนายร้อยตำรวจ นักเรียนเตรียมทหาร และนิสิตนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัย แต่บัดนี้ภาวะทางเศรษฐกิจของข้าพเจ้าตกอยู่ในฐานะลำบากมาก เนื่องจากทรัพย์สินของข้าพเจ้าและภรรยาถูกยึดไปหมดสิ้นดังที่ทราบกันอยู่แล้ว ฉะนั้นในวันเกิดปีนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เขียนบันทึกเล่มนี้ขึ้น เล่าประสบการณ์ของข้าพเจ้าตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา คำ

หวั่นบุคคลจำนวนมากที่ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนบันทึก
ความทรงจำ และสำหรับผู้สนใจอื่นๆ ที่อยากจะ
ร่วมการกุศลด้วยการซื้อบันทึกเล่มนี้ รายได้ทั้งหมดจะ
นำไปสมทบทุนสงเคราะห์ครอบครัวทหารผ่านศึกที่
ยากแค้น เนื่องจากต้องสูญเสียผู้นำครอบครัวซึ่งได้
สละชีพเพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อัน
เป็นที่รักและหวงแหนยิ่งของปวงชนชาวไทย.

จอมพล ถ. ชนบาล

คำนำ

หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ (The New York Times) ประจำวันที่ 29 ธันวาคม 2515 พาดหัวข่าวว่า “The Thais Have Done It Again” ในข้อความเขียนว่าประเทศไทยเป็นชาติแรกที่สามารถแก้ปัญหาเรื่องโจรอาหรับได้โดยสันติ ไม่มีการนองเลือดจากฝ่ายใดทั้งสิ้น อนนนำความปลื้มปิติมาสู่ข้าพเจ้าและครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นคนไทยคนหนึ่งและกลุ่มหนึ่ง นอกจากนั้นแล้ว ข้าพเจ้าได้เป็นผู้ร่วมรับผิดชอบในการแก้ปัญหาในขณะนั้นจนสำเร็จลงด้วยดี สาเหตุที่ปลื้มใจประการแรกนั้น เพราะชื่อเสียงของประเทศเราได้เผยแพร่ออกไปทั่วโลกด้วยหนังสือพิมพ์ชั้นนำของสหรัฐ ซึ่งสื่อมวลชนของเขาโดยทั่วไปแล้วมีมาตรฐานดี รายงานข่าวรวดเร็วและตรงต่อความจริงเป็นส่วนใหญ่ การที่เขাপาดหัวข่าวว่า

“ไทยทำสำเร็จอีกแล้ว” นี้ หมายความว่าเราได้เคยทำสำเร็จและมีชื่อเสียงในเรื่องอื่น ๆ มาก่อนแล้ว เรื่องราวครั้งนี้แม้จะผ่านมา ๔ ปีเต็ม แต่ก็ยังอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้า เพราะนอกจากวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕ จะเป็นวันที่ “คนไทยสามารถทำสำเร็จ” แล้ว ยังเป็นวันอันสำคัญยิ่งของคนไทยทั้งชาติ นั่นคือ วันสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

เหตุการณ์อันน่าปลื้มปีติผ่านพ้นมาไม่นาน ก็เกิดเหตุการณ์อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าเช่นกัน คือเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ข้าพเจ้าได้รู้จักธาตุแท้ของคนเป็นจำนวนมากที่ข้าพเจ้าไม่เคยคิดว่าจะเป็นเช่นนั้น เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการแตกแยกในชาติอย่างเห็นได้ชัด หลายคนปรารถนาประนามคนไทยกันเองว่า เป็นคนชอบหน้าไหว้หลังหลอกบ้าง ชอบขำคนล้มบ้าง เอาตัวรอดบ้าง คดโกงบ้าง บ้าอำนาจบ้าง ไม่มีความรับผิดชอบบ้าง

และอีกหลาย ๆ อย่าง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกไม่สบายใจเลย เพราะถ้าเป็นจริงตามนั้น ความอยู่รอดของชาติก็ล่อแหลมมาก แต่จากประสบการณ์ทั้งก่อนและหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ จนถึงบัดนี้ ทำให้ข้าพเจ้าแน่ใจว่าการพูดประนามเช่นนั้นเป็นการวิจารณ์ที่ออกจะรวบรัดมากเกินไป เพราะการกระทำของบุคคลหรือคนกลุ่มน้อยจะไปถือว่าเป็นการกระทำของคนทั้งชาติมิได้ ทุกประเทศย่อมต้องมีทั้งคนดีและคนเลว แต่คิดตามส่วนแล้วคนดีมีมากกว่าคนเลวโดยเฉพาะในประเทศไทย มิฉะนั้นเราคงจะดำรงความเป็นไทยอยู่ไม่ได้จนปัจจุบันนี้แน่

เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และเหตุการณ์หลังจากวันนั้นเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน และเป็นเรื่องของการเมืองอันไม่มีใครจะขาวสะอาดเสมอไปและได้ก่อให้เกิดความอยุติธรรมนานัปการ แต่ข้าพเจ้าจะไม่ขอก้าวถึงเรื่องเฉพาะ เรื่องซึ่งเกิดขึ้นด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้สั่งหรือผู้ปฏิบัติบางคน และจากความกระหายอำ-

นางหรือความทะเยอทะยาน ซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยก
อลเวงขึ้นในบ้านเมืองขณะนั้น การพุดไปจะมีแต่ผลเสีย
เพราะถ้าหากว่าจะมีการสอบสวนกันอย่างจริงจังแล้ว การ
ที่นำเหตุการณ์นั้นมาเขียนเสียก่อน แม้ว่าจะเป็นความ
จริง ก็อาจจะทำให้การสอบสวนไม่สมบูรณ์หรือเที่ยง
ธรรมพอ หรือถ้าหากจะไม่มี การสอบสวนใดๆ การพุด
หรือเขียนนั้นก็อาจจะเป็นการปรักปรำ ขำพเจ้าคิดอยู่
เสมอว่า ทุกคนที่ทำความสิ่งใดไว้จะด้วยความหลงผิด
หรือเข้าใจผิดหรือจงใจก็ตาม ย่อมสำนึกอยู่ในใจตนเอง
บางคนอาจจะมีทุกข์อยู่ในใจก็เป็นได้ ขำพเจ้าหวังแต่จะ
ให้เขากลับใจ ตั้งหน้าตั้งตาทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้าน
เมืองแก่สังคมจะดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามนี้ เรา
ควรจะหลีกเลี่ยงการกระทำใดๆ ที่จะทำให้เกิดความแตก
แยก เราต้องยึดมั่นสามัคคีกันเอาไว้ เพื่อต่อสู้กับภัย
รอบด้านที่ถูกคามหวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างมหาศาล
หลังจาก ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ มา จะดีเลวอย่างไรเราก็

เป็นคนไทยด้วยกัน จึงควรหันหน้าเข้าหากัน เพื่อเป็น
พลังให้ประเทศชาติของเราอยู่รอดได้อย่างมั่นคง

ในขณะที่ข้าพเจ้าบริหารบ้านเมืองอยู่เป็นเวลากว่า
๑๐ ปี ข้าพเจ้าก็ได้คำนึงถึงความสามัคคีกลมเกลียวกัน
อยู่เสมอ พยายามตวงเว้นการกระทำอันจะก่อให้เกิดความ
แตกแยกต่าง ๆ บางครั้งมีข่าวว่าผู้ร่วมงานบางคนทุจริต
ก็ได้พยายามหาหลักฐานยืนยันให้แน่นอนก่อน ถ้าไม่มี
หลักฐานก็เพียงแต่กล่าวตักเตือนและหวังว่าจะกลับตัว
ได้ บางรายอาจจะไม่จริงอย่างที่ถูกลกล่าวหา ถ้าทำผิดจริง
มีหลักฐานแน่นอนก็จะมีการลงโทษ โดยดำเนินการตาม
กฎหมายที่ถูกต้อง การแต่งตั้งโยกย้ายผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา
ก็ได้คำนึงถึงหลักอาวุโส ความสามารถและความเหมาะสม
เป็นที่ตั้ง พยายามตวงเว้นการ “เล่นพรรค” เพราะ
แทบทุกคนต่างก็เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา และบางคนก็เคย
เป็นลูกศิษย์ด้วย สำหรับพวกพลเรือนก็เลือกจากความ
สามารถ ความเหมาะสมกับงาน โดยมีได้คำนึงว่ารู้จัก

กันเป็นส่วนตัวหรือไม่ และเนื่องจากข้าพเจ้าไม่เคยคิดที่จะเป็นใหญ่ทางการเมืองหรือการทหารตลอดไป และไม่ต้องการยึดตำแหน่งเอาไว้เพื่อตนเองหรือพวกพ้องของตน จึงมิได้แต่งตั้งบุคคลซึ่งคิดว่ามีความจงรักภักดีมากที่สุดให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ดังนั้นการที่จะมีการกระทำที่เรียกว่า “หักหลัง” หรือการกระทำมิดีมีร้ายย่อมเกิดขึ้นได้ในหมู่คนที่มีความทะเยอทะยานเหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งใครจะเป็นอย่างไรนั้นต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป แต่ก็ไม่มีความสำคัญพอที่จะนำมากล่าวอีก ข้าพเจ้าจะขอเล่าแต่เพียงเหตุการณ์หลังวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่เกิดขึ้นกับข้าพเจ้าและครอบครัว อันเป็นกระจุกส่องให้เห็นน้ำใจของเพื่อนร่วมชาติ และของชาวต่างชาติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรา.

จากกรุงเทพ ฯ สู่บอสตัน

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ หลังจากที่ข้าพเจ้าได้
ทราบจาก พล.อ.อ. บุญชู จันทรเบกษา ซึ่งกลับจากการ
เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวในตอนเช้าว่า มีพระราชประสงค์ที่จะให้ข้าพเจ้า
ไปอยู่ต่างประเทศเสียชั่วคราว เพื่อที่จะให้เหตุการณ์ใน
ประเทศสงบเรียบร้อย ข้าพเจ้าและภรรยาที่เรียกลูก ๆ
มาปรึกษาหารือ ตอนแรกแก้ว (นงนาถ เพ็ญชาติ) ลูก
สาวคนโตของข้าพเจ้าจะเดินทางไปด้วย โดยเราตกลงกัน
ว่าจะไปบอสตัน เพราะแก้วชอบฟุตบอลเล็ก ๆ ไว้ให้
ตุ้ม (เศรณี เพ็ญชาติ) ลูกชายซึ่งเรียนหนังสืออยู่ที่บอส-
ตันอยู่ เราไม่ต้องไปหาที่พักอีก และอีกประการหนึ่ง
เราก็เป็นห่วงหลานชาย ๒ คน คือ ตุ้มและจอย (อนุสร
จิรพงศ์) ว่าทราบข่าวทางเมืองไทยแล้วคงจะตกใจกันมาก
การเลือกไปบอสตันจึงเหมาะสมที่สุด สุวิทย์ (ดร. สุวิทย์

ยอตมณี) และจิม (ทรงสุภา ยอตมณี) รับอาสาเดินทาง
ไปด้วยแทน เพราะทั้งสองคนรู้จักเมืองบอสตันมากกว่า
พี่น้องคนอื่น ๆ เนื่องจากเคยเรียนหนังสืออยู่ที่มหา-
วิทยาลัยบอสตันและฮาร์วาร์ดมาก่อน เมื่อตกลงแล้วลูก ๆ
ก็ช่วยกันจัดของให้ข้าพเจ้าและภรรยา ส่วนสุวิทย์และจิม
รับทำหนังสือผลงานจากสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งสุวิทย์
เป็นผู้ช่วยเลขาธิการ ก.ต.ป. และรักษาการรองเลขาธิการ
สำนักงานเยาวชนแห่งชาติอยู่ จิมลาออกจากการเป็น
อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ-
มหาวิทยาลัย สำหรับตัวเครื่องบินนั้นแอ็ด (ชำนานู เพ็ญ-
ชาติ) ไปจัดการซื้อให้สำหรับ ๖ คน และเอาเงินของเขา
มาให้ข้าพเจ้าและภรรยาใช้ในระหว่างอยู่ต่างประเทศ ๓
สัปดาห์ เนื่องจากเราไม่มีเงินฝากในต่างประเทศเลย

ก่อนออกเดินทางในตอนค่ำคุณหญิงอนงค์ จันท-
เบกษา และลูก ๆ ได้จัดอาหารมาให้รับประทานและคอย
ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ จนกระทั่งเราขึ้นเครื่องบิน นอก

จากครอบครัว พล.อ.อ. บุญชู จันทรเบกษา แล้ว ยังมี
 นายทหารอากาศอีกหลายท่านที่เราเป็นหนี้ในหัวใจ เมื่อ
 ถึงเวลาจะออกเดินทาง ข้าพเจ้าไม่สามารถจะบรรยาย
 ความรู้สึกในการที่ต้องไปอยู่ต่างถิ่น อย่างกระชั้นชิดเช่น
 นี้ได้ ข้าพเจ้าให้ลูกหลานกลับบ้านกันก่อนเหลือแต่จิต
 (น.ท. ยุทธพงศ์ กิตติขจร) ที่ขึ้นไปส่งบนเครื่องบินด้วย
 สำหรับเล็ก (พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร) นั้น เดินทางไป
 ได้หัวนพร้อมทั้งจอมพลประภาส จารุเสถียร และครอบครัว
 ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ตุลาคม โดยผู้บังคับบัญชาอนุญาตให้ลา
 ราชการไปส่งครอบครัว

ข้าพเจ้าและภรรยา พร้อมด้วยสุวิทย์ จิ้มและลูกชาย
 เล็ก ๆ ของเขาสองคน คือ หนูใหญ่ (สุวงศ์) และหนูก้อง
 (พงศ์ศักดิ์) ออกเดินทางจากดอนเมืองเวลาประมาณ
 ๒๑.๓๐ น. เมื่อเครื่องบินขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าและภรรยาก็
 พยายามทำใจให้ดีที่สุด นึกเสียว่าเราจะได้ไปเที่ยวพักผ่อน
 กันสัก ๓ เดือน หลานชายสองคนก็ช่วยให้บรรยากาศ

ดีขึ้นด้วยความชุกชุมของแก หนูใหญ่อายุเพิ่งจะ ๒ ขวบ
กว่า หนูก้อก็ ๕ เดือนเท่านั้น แกกลานเล่นไปทั่ว
เครื่องบินต้องคอยจับกันตลอดเวลาจนแกหลับไป เรา
รับประทานอาหารบนเครื่องบินมาก เพื่อไม่ให้เพื่อย
เกินไป เพราะเที่ยวบินนี้ใช้เวลาบินนานมาก

เราถึงท่าอากาศยานเมืองบอสตัน ตอนเช้าที่ ๑๗
ตุลาคม ที่สนามบินมีนักข่าวทั้งหนังสือพิมพ์และโทร-
ทัศน์ร่อยุ่หลายคน แต่ข้าพเจ้ายังไม่ต้องการที่จะให้สั-
ภาษณ์ในขณะนั้น เพราะถ้าพูดสิ่งใดไปก็จะเป็นการประ-
จานคนชาติเดียวกันให้ต่างชาติฟัง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าไม่
เป็นการเหมาะสม และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เวลา
นั้นได้เริ่มมีการขัดแย้งอย่างรุนแรงเกิดขึ้นแล้ว การให้
สัมภาษณ์สิ่งใดไปอาจทำให้การแตกแยกทวีความรุนแรง
ขึ้น อันอาจนำไปสู่สงครามกลางเมืองขึ้นได้ ข้าพเจ้ามั่น
ใจว่า เวลาจะเป็นเครื่องพิสูจน์ความจริง และบัดนี้ก็
เป็นเช่นนั้นแล้ว

เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจทราบความประสงค์ของข้าพเจ้าที่ไม่ต้องการให้สัมภาษณ์ จึงได้จัดรถพิเศษพาเราออกจากสนามบินโดยไม่ผ่านนักข่าวหรือผู้ที่รอรับอยู่แล้วตรงไปบริเวณ Prudential Center ชั้นที่ ๓ ที่อพาทเมนต์ Prudential เราได้พบ Mrs. Leonard Unger ภรรยาเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยรอเราอยู่แล้ว Mrs. Unger รับอาสาที่จะช่วยเหลือเรา ถ้าเรามีสิ่งใดที่เธอพอจะช่วยได้ เรานั่งคุยกับ Mrs. Unger สักครู่หนึ่ง เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา นายอานันท์ ปันยารชุน ก็มาถึง ท่านเอกอัครราชทูตไปรอรับเราที่สนามบินตามที่กระทรวงการต่างประเทศส่งไป เมื่อทราบว่าเจ้าหน้าที่พาเราออกจากสนามบินอีกด้านหนึ่ง จึงได้ตามเรามาที่อพาทเมนต์ Mrs. Unger และท่านเอกอัครราชทูตอยู่คุยอีกสักครู่หนึ่งก็ลากลับ การที่เอกอัครราชทูตอานันท์ ปันยารชุน มารับเราที่บอสตันนี้ ทำให้นักเรียนไทยกลุ่มหนึ่งไม่พอใจ และโจมตีว่าท่านทูตมาติดต่อบริ

ใช้ข้าพเจ้าอย่างใกล้ชิด จนท่านทูตต้องออกแถลงไปตามความจริงว่า เขาได้ปฏิบัติตามคำสั่งของกระทรวงการต่างประเทศเท่านั้น มิได้มาช่วยเหลือข้าพเจ้าเป็นพิเศษอย่างใดเลย เรื่องจึงได้ยุติไป

เมื่อแขกกลับไปแล้ว เราก็เริ่มสำรวจที่อยู่ว่า จะนอนกันอย่างไร เพราะทุกคนเพลียมาก เนื่องจากเดินทางมาเกือบ ๓๐ ชั่วโมง และเวลายังเปลี่ยนแปลงตรงข้ามกับเมืองไทยเสียอีก เต็ก ๆ ่วงนอนกันมาก ต้องเสียเวลาจัดที่ทางสำหรับนอนกัน เนื่องจากอพาทเมนต์นี้มีห้องนอนเล็ก ๆ อยู่เพียงห้องเดียว มีเตียงนอนคู่ขนาดเล็กหนึ่งเตียงเท่านั้น ข้างนอกมีห้องรวมสำหรับรับแขกและรับประทานอาหาร ครวซึ่งเล็กมากเข้าไปได้ ๒ คนก็จะเต็มอยู่แล้ว และห้องน้ำอีกห้องหนึ่ง สุวิทย์และจิมให้ข้าพเจ้าและภรรยาอนนอนในห้อง โดยมีตุ้มและจอยนอนหน้าเตียง ส่วนตัวเขาเองกับลูกชาย ๒ คน ปูถุงนอนในห้องรับแขก ถึงแม้จะแออัดหน่อย แต่ก็ยังดี

ตอนกลางวันอ่านหนังสือในห้องรับแขก ซึ่งเป็นห้องอาหาร
ด้วย ในอพาร์ทเมนต์ 15 E ที่ Prudential ที่พักแห่งแรก

ตอนกลางคืน ห้องเดียวกันเป็นที่นอนของลูกและหลาน

ที่เรามีที่พัก เราอยู่กันเช่นนี้ แต่กลับมีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์และข่าวลือว่าข้าพเจ้ายู่อาพาธเมนต์หรูหราใหญ่โตบ้าง ข้าพเจ้าซื้ออาพาธเมนต์หลังเลยบ้าง เรื่องนี้ถ้าคนรู้จักเมืองบอสตัน ก็คงจะพอทราบว่ายู่อาพาธเมนต์ Prudential จัดการโดยบริษัท Niles Company อยู่ในบริเวณ Prudential Center ซึ่งมีเจ้าของเป็นบริษัทประกันชื่อว่า Prudential Insurance Company ข้าพเจ้ามีส่วนในบริษัทนี้ หรือบริษัทใด ๆ เลย จึงเป็นที่น่าประหลาดมากกว่าเหตุใดจึงได้มีข่าวลือที่เชื่อถือทั้งเรื่องอาพาธเมนต์และเรื่องเงินฝากในธนาคารต่างประเทศและยังน่าประหลาดและสลดใจปนกันที่มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เชื่อตามข่าวลือนั้น ต่อเมื่อภายหลังข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับจิตวิทยา จึงได้พบว่าคนเรานี้พร้อมที่จะเชื่อในสิ่งที่ตนเองอยากจะเชื่อ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความไม่ดีหรือความเสียหายของผู้อื่น หรือเรื่องที่น่าตื่นเต้น ส่วนที่จะจริงหรือไม่จริงนั้นถือเป็นเรื่องที่หลัง

เขียนถึงเรื่องข่าวลือนี้ ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงข่าวลือเรื่องที่ผ่านมาในอดีตของข้าพเจ้า ซึ่งมีมากมายหลายเรื่อง มีอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งลือกันมานานและแม้แต่ตอนนี้คนส่วนใหญ่ก็ยังเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น คือ เรื่องที่ว่าข้าพเจ้าบริหารประเทศด้วยความอ่อนแอจนต้องถูกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจไปใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ซึ่งความจริงแล้ว การปฏิวัติครั้งนั้น เกิดขึ้นเพราะความวุ่นวายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งส่วนใหญ่คิดแต่ประโยชน์ของตนเอง ทำให้การบริหารราชการมีอุปสรรคนานาประการ ข้าพเจ้าจึงได้ติดต่อกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งขณะนั้นรับการรักษาตัวอยู่สหรัฐอเมริกา และได้วางแผนร่วมกันโดยตลอดมาจนกระทั่งทำการปฏิวัติเป็นผลสำเร็จ

ข้าพเจ้าตั้งใจจะพักอยู่บอสตันอย่างสงบ แต่ก็ถูกรบกวนจากหนังสือพิมพ์และนักเรียนไทยในสหรัฐบางคน ซึ่งเชื่อตามข่าวลือว่า ข้าพเจ้าสั่งฆ่า นิสิต นักศึกษา และ

ประชาชน โดยไม่ได้หยุดคิดเลยว่าเป็นเรื่องจริงหรือ
 เปล่า หนังสือพิมพ์ของบอสตันซึ่งพลาดโอกาสที่จะสัมภาษณ์
 ข้าพเจ้าที่สนามบิน ได้ตามมาที่อพาทเมนต์ สุวิทย์
 พบกับเขาและได้ชี้แจงตอบข้อซักถามของเขา ซึ่งวันต่อ
 มาเขาก็ลงตามที่สุวิทย์ให้สัมภาษณ์ แต่ก็มีคนไทยคน
 หนึ่งซึ่งไม่ได้กลับเมืองไทยกว่า ๑๐ ปีแล้ว ให้สัมภาษณ์
 หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนั้นว่าที่สุวิทย์ให้สัมภาษณ์ไป
 ไม่เป็นความจริง เขารู้เรื่องดีกว่า ซึ่งเป็นเรื่องน่าประ-
 หลาดมาก นอกจากหนังสือพิมพ์ฝรั่งแล้ว ยังมีหนังสือ-
 พิมพ์ไทยตามไปสัมภาษณ์อีก เวลาพูดโทรศัพท์กันก็พูด
 จาสุภาพและแสดงความเห็นใจเราอย่างดียิ่ง จิมให้สัมภาษณ์
 เหตุการณ์ไปตามที่ข้าพเจ้าเล่าให้ฟัง แต่ปรากฏว่า
 เรื่องราวลงในหนังสือพิมพ์หาได้ตรงกับที่จิมให้สัมภาษณ์
 ไม่ หนังสือพิมพ์ในเวลานั้นก็เหมือนกับคนส่วนใหญ่ที่
 สามารถปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ได้อย่างรวดเร็ว หนังสือ-
 พิมพ์มีคุณสมบัติที่ได้เปรียบอีกอย่างหนึ่งคือ ผู้อ่าน

มักจะเชื่อเรื่องที่ลงในหนังสือพิมพ์ นักเรียนไทยบางคน
ที่อ่านข่าวหนังสือพิมพ์แล้วก็มีอาการโกรธแค้นข้าพเจ้า
ถึงกับโทรศัพท์มาปรึกษาด้วยถ้อยคำต่าง ๆ การที่เขา
ทราบหมายเลขโทรศัพท์กันเร็ว ก็เพราะหมายเลขนี้อยู่
ในชื่อของสุวิทย์ตั้งแต่ตอนที่สุวิทย์ทำปริญญาเอกอยู่ที่นี้
โทรศัพท์ตั้งอยู่เกือบตลอดเวลา แต่นักศึกษาส่วนใหญ่
ยังมีสติปัญญาดี เมื่อจิมหรือสุวิทย์ชี้แจงข้อเท็จจริงให้
ทราบและตอบข้อซักถามของแต่ละคนแล้ว ก็เริ่มเข้าใจ
ข้าพเจ้าดีขึ้น มีน้อยคนที่โทรมารบกวนเราเป็นระลอกที่
๒ คือนั้นเราแทบจะไม่ได้หลับได้นอน เพราะเสียงโทร-
ศัพท์ ข้าพเจ้าส่งสารหลานชายเล็กสองคนมาก เพราะ
ยังเล็กกันเหลือเกิน พอโทรศัพท์ดังแตกใจตื่น ร้องให้
กันกระจองอแง การที่นักศึกษาไทยในสหรัฐโทรศัพท์มา
แทบทุกเวลา ก็เพราะเวลาในสหรัฐแตกต่างกันมาก จาก
ฝั่งตะวันออกถึงฝั่งตะวันตกเวลาผิดกันหลายชั่วโมง ขณะที่
ทางตะวันออกเป็นเวลาคึก ทางตะวันตกเพิ่งจะเย็น

คนจึงโทรกันไม่ขาดสาย ด้วยความสงสารหลาน ข้าพเจ้า
จึงให้สุวิทย์ทำเรื่องขอเปลี่ยนหมายเลขโทรศัพท์ ทางเจ้า-
หน้าที่โทรศัพท์ได้ให้การเอาใจใส่อย่างดี รีบมาตำแน
การภายในวันเดียวซึ่งเราก็อชอบคุณ และนึกชมเชยน้ำใจ
ของเขาอย่างยิ่ง

ขอกล่าวสักเล็กน้อยเกี่ยวกับระบบโทรศัพท์ที่สหรัฐ
การบริการของเขาอยู่ในขั้นดีมาก ในบริเวณบอสตันมี
บริษัทโทรศัพท์อยู่ ๒ บริษัท ซึ่งเป็นบริษัทเอกชน ได้
รับอนุญาตให้ดำเนินกิจการในบริเวณนั้นแข่งกัน การ
บริการจึงดีมาก ตลอดจนราคาก็อยู่ในขั้นไม่แพงเกินไป
การติดตั้งก็รวดเร็ว เมื่อใครต้องการติดตั้งโทรศัพท์แจ้ง
ความจำนงไป ไม่กี่วันก็ได้สายแล้ว การโทรศัพท์ระหว่าง
เมืองหรือรัฐหรือแม้แต่ระหว่างสหรัฐกับแคนาดาก็สะดวก
มาก ไม่จำเป็นต้องต่อผ่านพนักงานโทรศัพท์ เราหม่น
หมายเลขได้โดยตรง เพราะแต่ละเมืองจะมีหมายเลขเขต
(area code) โดยเฉพาะ เมื่อต้องการต่อไปเมืองใด ก็

หมุนหมายเลขเซตก่อนที่จะหมุนหมายเลขสถานที่ที่เรา
 ต้องการจะติดต่อกับ ส่วนการต่อโทรศัพท์ข้ามทวีปนั้น
 ต้องผ่านพนักงานต่อจึงจะสะดวก ในระหว่างที่อยู่ เรา
 พยายามโทรศัพท์ข้ามทวีปน้อยที่สุด เพราะราคาค่าโทร
 แพงมากสำหรับเรา เราจึงโทรในคราวที่จำเป็นจริง ๆ
 เท่านั้น ส่วนมากมักจะโทรเกี่ยวกับเรื่องการเจ็บป่วย
 ทางเมืองไทยมักจะรายงานอาการของคุณพ่อ (ขุนโสภิต
 บรรณลักษณ์) ซึ่งข้าพเจ้าเป็นห่วงมาก หรือไม่ก็ทุกข์
 สุขของลูกหลานทางบ้านและคุณแม่ (คุณหญิงเกรือวัลย์
 จบกระบวนยุทธ) ซึ่งอายุ ๘๐ กว่าแล้ว การพูดโทรศัพท์
 ข้ามทวีปของเรามักจะมีอุปสรรค บางครั้งเสียงก็ขาดหายไปเลย
 และบ่อยครั้งที่เราแทบจะไม่ได้ยินเสียงกันเลย
 แม้จะตะโกนแล้วก็ตาม ได้ทราบภายหลังว่า มีการอัดเทป
 การพูดโทรศัพท์ระหว่างอพาทเมนต์ที่ข้าพเจ้าอยู่และบ้าน
 ทางเมืองไทย ซึ่งเราเองก็ไม่แน่ใจทีเดียวว่าเป็นความ
 จริงหรือไม่ ถ้าเป็นจริงก็น่าเสียดาย เพราะนอกจากจะ

ทำให้เราเสียเงินมากเนื่องจากต้องใช้เวลากว่าที่จะเข้าใจกัน
แล้ว ยังเปลืองทั้งเงินและเวลาของหลวงด้วย ไม่ได้
ประโยชน์อะไรเลย มีแต่การถามทุกข์สุขหรือไม่ก็การสั่ง
ยาสั่งของใช้ที่จำเป็นเท่านั้นเอง การที่เรายังต้องใช้โทร-
ศัพท์อยู่ถึงแม้จะแพงและไม่ค่อยสะดวกก็เพราะการเขียน
จดหมายถึงกันนอกจากจะช้าแล้ว บ่อยครั้งที่จดหมายไม่
ถึงมือผู้รับ และที่ถึงก็มักจะมีรอยถูกเปิดอ่าน การใช้
โทรเลขก็เช่นเดียวกัน บางฉบับก็ได้รับ บางฉบับก็ไม่
ได้รับ มีอยู่ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าปวดมือมาก เพราะเป็นตัว
จิต นายแพทย์อเมริกันที่รักษาเราเป็นประจำที่บอสตัน
ไม่เคยรักษาโรคนี้มาก่อน เขาต้องการทราบชื่อโรคและ
ชื่อยาที่เคยใช้ที่เมืองไทย เราจึงโทรเลขถามทางเมืองไทย
ทางบ้านก็โทรเลขตอบ เขียนชื่อยาเป็นศัพท์เทคนิคทาง
การแพทย์ แต่คนคงจะเข้าใจว่าเป็นรหัสอะไรสักอย่าง
ที่เราส่งถึงกัน เราจึงไม่ได้รับโทรเลขฉบับนั้น แม้ทาง
บ้านจะส่งไปถึง ๒ วัน เราก็ไม่ได้รับ จนข้าพเจ้าหาย
ปวดไปเอง

เราไปอยู่บอสตันไต่สองสามวัน ก็มีตัวแทนนักสืบเอกชนแห่งหนึ่งมาหาที่อพาทเมนต์ โดยเจ้าของสำนักงานมาเองกับลูกน้องอีกคนหนึ่ง กว่าเขาจะขึ้นมาพบเราได้ก็เป็นเวลาานาน เพราะยามผู้รักษาความปลอดภัยประจำอพาทเมนต์เข้มงวดมาก ไม่ยอมให้ใครขึ้นไปบนตึกจนกว่าผู้ที่พักอยู่จะอนุญาต นักสืบนำจดหมายของคุณสนอง รัตนวิชัย ซึ่งเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างบ้านถกถลสุชนระนอง ๒ ของข้าพเจ้าเมื่อ ๒๖ ปีก่อนนี้ ต่อมาได้เลิกบริษัทก่อสร้างและตั้งบริษัทนักสืบอยู่ที่เมืองไทย คุณสนองเขียนจดหมายมาขอให้บริการผ่านบริษัทที่บอสตันซึ่งติดต่อกันอยู่แล้ว ชายทั้งสองขึ้นมาพบและแนะนำตัวเอง เขาเป็นสุภาพบุรุษรูปร่างใหญ่ สุภาพเรียบร้อยและอ่อนน้อมคล้ายคนไทย ข้าพเจ้าได้อธิบายให้เขาทั้งสองฟังว่า ถึงแม้เราจะได้รับจดหมายชู้หรือกล่าวร้ายอยู่บ้าง แต่ก็คิดว่าส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รู้ไม่เข้าใจข้อเท็จจริงและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่แท้จริง ข้าพเจ้าชี้แจงกับเขาว่า

คนไทยส่วนใหญ่เป็นคนที่รักความเป็นธรรมและไม่มีจิตใจโหดเหี้ยม ถึงแม้ว่าจะใจร้อนและเชื่อกันง่ายในระยะแรก ๆ แต่เมื่อหมอกเมฆผ่านพ้นไปแล้ว ส่วนใหญ่มักจะยอมรับความจริง ข้าพเจ้าจึงขอบคุณในไมตรีจิตของนักสืบทั้งสอง และได้ฝากจดหมายตอบขอบคุณคุณสนองไปกับเขาค้วย

ทางด้านการปลอดภัยนี้ นับตั้งแต่เราเดินทางมาถึงบอสตัน ทางตำรวจสันติบาล (F.B.I.) ของสหรัฐ ได้คอยให้ความคุ้มครองอยู่ตลอดเวลา โดยตัวแทนของเขาคิดต่อกับสุวิทย์อยู่เรื่อยมา นอกจากนั้นพวกยามของบริษัท Prudential ก็ได้ให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ พวก security ของเขามีอยู่ทั้งที่ชั้นหนึ่งและชั้นใต้ดินซึ่งเป็นที่จอดรถ นอกจากนั้นยังมีหน่วยตรวจตลอด ๒๔ ชั่วโมง เวลาเขาเดินตรวจจะมีสุนัขตำรวจติดตามไปด้วย ถ้าไม่เดินเขาก็ใช้รถเล็ก ๆ วิ่งรอบบริเวณเป็นประจำ เมื่อข้าพเจ้าพักอยู่ที่นี่ หัวหน้าของหน่วยรักษาความ

ปลอดภัย ซึ่งเป็นอดีตนายตำรวจได้ติดต่อประสานงาน
กับสุวิทย์ด้วย

เราอยู่ได้ไม่นาน ทางเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของอพาทเมนต์และตำรวจสันติบาลได้แจ้งมาว่าจะมีการเดินขบวนของนักเรียนไทยประท้วงการที่ข้าพเจ้าไปอยู่บอสตัน แต่ไม่ต้องตกใจอะไร เพราะเขาถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย คนไม่พอใจอะไรก็เดินขบวนกันอยู่เรื่อย ไม่มีใครสนใจหรอก พอถึงวันเดินจริง ๆ ก็เป็นอย่างที่เขาพูด คือมีนักเรียนไทยมาเดินอยู่ใกล้ ๆ อพาทเมนต์เพียงไม่กี่คน ทางเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยห้ามเข้ามาในบริเวณอพาทเมนต์ เพื่อนอเมริกันของสุวิทย์เล่าให้ฟังภายหลังว่า นักเรียนไทยเดินกันอยู่ไม่นาน ไม่มีคนสนใจ ในที่สุดก็เลิกราไป เราได้ทราบภายหลังว่าผู้ที่เป็นคนจัดการเรื่องการเดินขบวนนี้ เคยเป็นเพื่อนจิมเมื่อตอนที่จิมเรียนอยู่ที่ M.I.T. และเคยมารับประทานอาหารกับสุวิทย์และจิมที่อพาทเมนต์แห่งนี้ด้วย

ภายหลังที่ข้าพเจ้าอยู่บอสตันไประยะหนึ่ง ได้มี
 โอกาสพบปะนักเรียนไทยหลายคน บางคนก็ยอมรับว่า
 เคยไปเดินขบวนประท้วงด้วย เพราะความเข้าใจผิด แต่
 นักเรียนไทยที่อายุมากหน่อยก็มักจะใช้เหตุผล รับฟัง
 ความคิดเห็นก่อนที่จะตัดสินใจอะไรง่าย ๆ ต่อมาจึงมีนัก-
 เรียนไทยไปมาหาสู่ที่อพาทเมนต์เราแทบทุกวัน คนไทย
 บางทีคนมีครอบครัวตั้งรกรากอยู่ที่บอสตันเลยก็มาเยี่ยม
 เสมอ นักเรียนไทยและคนไทยพวกนี้ นอกจากจะเป็น
 ผู้มีเหตุผลแล้วยังมีจิตใจดีมาก คอยให้ความช่วยเหลือเรา
 อยู่เสมอ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินอพาท
 เมนต์ที่เราอยู่นี้ ประกอบอาหารที่มีกลิ่นแรง ไม่สะดวก
 ข้าพเจ้าและภรรยาที่ขาดอาหารไทย ๆ ที่มีรสจัด ไม่ได้
 นักเรียนไทยพวกนี้จึงมักทำอาหารต่าง ๆ มาให้รับประทาน
 เช่น แกงหน่อไม้ดอง ผักพริกขิง หมูสะเต๊ะ เป็น
 ต้น กระเทียมก็เจียวมาไว้เป็นขวด ๆ เย็น ๆ เขามักจะ
 มารับประทานอาหารกับเรา แล้วก็นั่งคุยกันเกี่ยวกับ

ประสบการณ์ในการทำงานของข้าพเจ้าในอดีตบ้าง เขา
เล่าประสบการณ์ต่าง ๆ ของเขาบ้าง ทำให้ได้ความรู้
ความเข้าใจกันทั้งสองฝ่าย จนสนิทสนมกันประดุจลูก
หลาน

สำหรับชาวอเมริกันนั้น บางคนก็รู้จักข้าพเจ้า
เพราะข่าวหนังสือพิมพ์ บางคนก็มิรู้จักว่าเป็นใคร แต่
ก็ให้เกียรติข้าพเจ้าและภรรยาเป็นอย่างดี จึงนับว่าเรา
โชคดีที่เราพบแต่คนที่ดีต่อเรา การที่ชาวอเมริกันให้
ความนับถือเราก็คเพราะ ถึงแม้ว่าความเป็นอยู่ของเราจะ
ไม่หรูหราฟุ่มเฟือยเลย แต่เราก็ไม่เคยทำตัวต่ำต้อยหรือ
ขอมข่อให้เขาดูถูกได้ และก็ไม่เคยไปขอความช่วยเหลือ
ใด ๆ จากเขาเป็นพิเศษเลย นอกจากเขาจะรับอาสาเอง
ข้าพเจ้าและภรรยาพยายามดำรงเกียรติของอดีตนายกรัฐ
มนตรีและจอมพลของกองทัพไทยมากที่สุด เพื่อมิให้
ต่างชาติมาดูถูกประเทศชาติของเราได้

หลังจากที่เราจัดที่พักเรียบร้อยแล้ว ก็มาถึงเรื่องอาหารการกิน อพาคเมนต์ที่เราอยู่นี้ มีซูเปอร์มาเก็ตอยู่ใกล้ ๆ เดินไปเพียง ๕ นาทีเท่านั้น ข้าพเจ้าและภรรยาชอบไปจ่ายกับข้าวเอง เพราะนอกจากจะได้เลือกของสด ๆ มารับประทานแล้ว ยังได้สำรวจราคาของเปรียบเทียบกันในที่ต่าง ๆ การไปจ่ายของที่ซูเปอร์มาเก็ตนี้เป็นของธรรมดาในต่างประเทศ คนทั่วไป ไปจ่ายกันได้ เพราะราคาปานกลาง ไม่แพงเหมือนตามร้านเล็ก ๆ ของบริโกลเมื่อเทียบราคากับเมืองไทยแล้ว บางอย่างก็แพงกว่าเช่นพวกเนื้อสัตว์ต่าง ๆ บางอย่างก็ถูกกว่าเช่น ไข่ นมสด เป็นต้น ตอนไปอยู่บอสตันใหม่ๆ ส่วนมากเรามักจ่ายของที่ซูเปอร์มาเก็ต หรือไม่ก็ให้เด็กของแើตไปซื้อที่เมืองจีน (China Town) ซึ่งมีอาหารจากตะวันออกและจากเมืองไทยไปขายหลายอย่าง ต่อมาเมื่ออยู่นานเข้า เรานั่งรถออกไปนอกเมืองบอสตันนิดเดียวอยู่มีร้านขายของสด เช่น ผัก ผลไม้ ไข่ ร้านพวกนี้ตั้ง

ตามข้างทางขายของที่เอามาจากไร่ ของสดมากและ
 ราคาถูกกว่าในเมือง เราจึงมักจะไปซื้อของที่ละมาก ๆ
 เพราะนอกจากจะได้ของสดจริง ๆ แล้วยังประหยัดด้วย
 เราไปซื้อผักผลไม้ นอกเมืองกันบ่อยจนรู้จักกับพ่อค้าแม่ค้า
 ดี เขามักจะแถมแอปเปิ้ลหรือองุ่นให้หนูใหญ่ หนูก้อน
 เสมอ ซึ่งนับว่าใจดี เพราะปรกติการซื้อผลิตผลพวกนี้
 ไม่มีการต่อ ราคาตายตัวอยู่แล้ว แต่ร้านพวกนี้ไม่มีเนื้อ
 สัตว์ขาย ถ้าเราจะซื้อเนื้อสัตว์ที่มีราคาถูกหน่อย เราก็
 ไปซื้อแถวร้านทางท่าเรือด้านตะวันออกของเมืองมีตลาด
 ชื่อว่า Haymarket ซึ่งผู้ที่อาศัยอยู่และทำการค้าขายใน
 ละแวกนี้ เป็นชาวอเมริกันที่มีเชื้อสายอิตาลี (Italian
 American) การพูดจึงมีสำเนียงอิตาลี อาหารทะเลสดๆ
 มีขายมากมายเราชอบไปซื้อหัวกุ้งสด (lobster's heads)
 ซึ่งเขาคัดขายเฉพาะส่วนหัว ชาวอเมริกันไม่ค่อยชอบรับ
 ประทานจึงขายถูก เราเอามาต้มจมน้ำปลาอร่อยมาก

ร้านอีกพวกหนึ่งที่ขายอาหารประเภท แชนวิช กาแฟ และมีอาหารแห้ง เช่น เนยแข็งต่าง ๆ แสม เบคอน เรียกว่าร้าน delicatessen มีหลายร้านในเมือง บอสตัน เจ้าของและลูกจ้างเป็นชาวอัลบาเนียและชาวยุโรปตะวันออก ซึ่งหนีระบบการปกครองของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ของตนมาตั้งรกรากอยู่ในสหรัฐอเมริกา ร้าน delicatessen เหล่านี้ เราไม่ค่อยได้เข้าไปเพราะอาหารค่อนข้างจะแพง แพงกว่าซูเปอร์มาเก็ตธรรมดาแม้ว่าคุณภาพจะเหมือน ๆ กันก็ตาม

การไปอยู่บอสตัน ทำให้ข้าพเจ้าและภรรยามีโอกาสได้ไปซื้อเสื้อผ้าเครื่องใช้ด้วยตนเอง เมื่ออยู่เมืองไทย เราไม่มีเวลาดู ๆ จึงจัดการให้หมด ตอนที่เรออกจากเมืองไทยนั้น เราคิดว่าจะต้องไปอยู่ต่างประเทศเพียงประมาณ ๓ เดือน จึงไม่ได้เตรียมเครื่องกันหนาวไปเพียงพอ ต้องไปซื้อหาที่นั่น ในบริเวณ Prudential Center ที่เราอยู่ เป็นศูนย์การค้าซึ่งมีร้านสรรพสินค้า

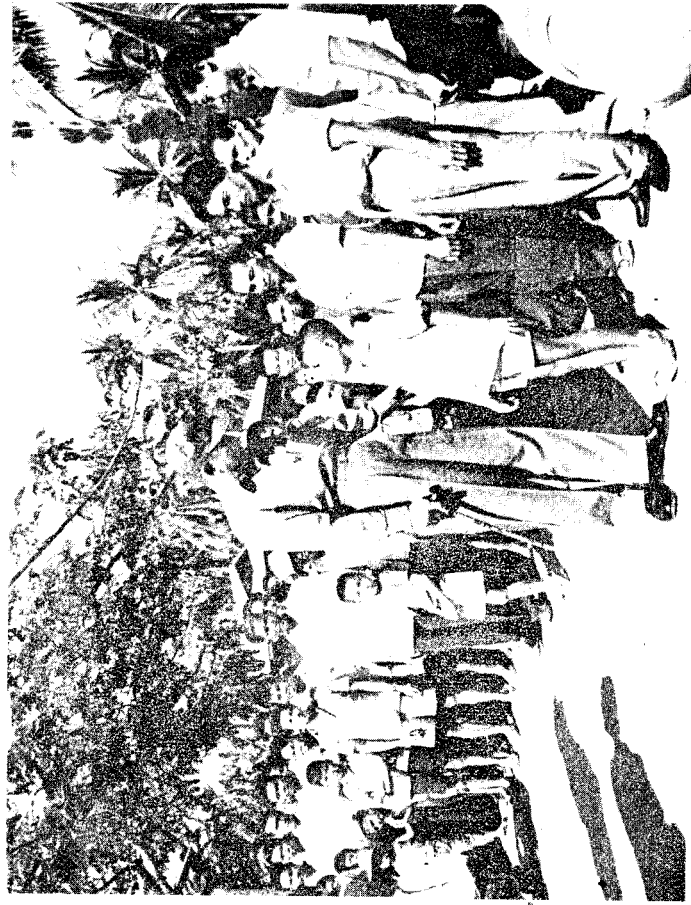
ใหญ่ ๒ แห่ง คือร้าน Lord & Taylor และร้าน Saks Fifth Avenue ซึ่งเป็นร้านชั้นดีของเมืองบอสตัน และมีร้านเล็ก ๆ อีกมากมาย แต่ของที่ขายราคาค่อนข้างแพง เราจึงมักจะซื้อของที่เขาลดราคา ซึ่งความจริงยังเป็นของดี ๆ อยู่ แต่ขายมานานแล้วเพราะเขาผลิตเป็นจำนวนมาก ขายไม่หมด จึงลดราคาลงมา บางอย่างลดมาก ลดเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ บางครั้งเราก็ไปซื้อในกลางเมือง downtown ซึ่งมีร้านสรรพสินค้ามากมาย โดยเฉพาะที่ร้าน Filene's ซึ่งมีชั้นใต้ดิน (basement) ขายของถูกมากเป็นพิเศษ ของพวกนี้บางอย่างก็เป็นของดี แต่ขายนานแล้ว หรือขายมาจากชั้นบน บางอย่างก็เป็นของที่มิทำห็นเล็กน้อยจึงเอามาลดราคา พวกชุดสากลผ้าสักหลาดอย่างดี ขายชุดละ \$ 30—\$ 40 บางทีลดถึง \$ 20 ก็มี ข้าพเจ้ามักจะไปเลือกซื้อของชั้นใต้ดินกับสวัทย์ มีอีกแห่งหนึ่งซึ่งของถูกมาก ชื่อว่า Bargain Cener อยู่ที่เมือง Quincy ซึ่งไกลจากบอสตันไปประ-

มาดครึ่งชั่วโมง เราไปพบเข้าโดยบังเอิญ ของที่นั่น
 ราคาถูกอย่างไม่น่าเชื่อ เสื้อโอเวอร์โค้ตหนาตัวละ \$ 10
 ก็มี ซึ่งธรรมดาแล้วราคาเป็นร้อย เราแนะนำคนไทย
 ที่ไปมาหาสู่เสมอไปซื้อบ้าง เขายังแปลกใจว่าเขายู่กัน
 นานกว่ายังไม่เคยไปชอกแซกหาของถูก ๆ เช่นนี้

อีกแห่งหนึ่งที่เราต้องไปสำรวจให้รู้จักไว้ คือร้าน
 ขายยา (drug store) ร้านขายยาที่บอสตันนั้นส่วนมากจะ
 เปิดถึงดึกประมาณ ๖ โมง บางแห่งก็เปิดทั้งวันทั้ง
 คืน เพราะการเจ็บไข้ได้ป่วยไม่เลือกเวลา ร้านขายยา
 ทุกร้านจะต้องเภสัชกรประจำ ยาที่ขายถ้าเป็นยาพวก
 ปฏิชีวนะ ยาอันตราย หรือยาแรง ๆ จะต้องมีใบ
 สั่งแพทย์จึงจะซื้อได้ ซึ่งต่างกับเมืองไทย ที่สามารถจะ
 ซื้อยาได้ทุกอย่างโดยไม่ต้องมีใบสั่ง ซึ่งเป็นการสะดวก
 แต่บางครั้งก็ทำให้เกิดอันตรายได้ นอกจากขายยาแล้ว
 drug store ยังขายของกระจุกกระจิกที่ใช้กันประจำวัน
 ด้วยหลายอย่าง บางแห่งก็มีที่ขายเครื่องดื่มและอาหาร

เบา ๆ เช่นแซนวิช ฮ็อตดอก หรืออาหารเข้าตัว ขยาย
ในราคาถูกกว่าร้านธรรมดา

ชีวิตประจำวันของข้าพเจ้าและภรรยา ส่วนใหญ่
ก็หมดไปกับการอ่านหนังสือ เมื่อตอนอยู่ในเมืองไทย
ข้าพเจ้าไม่มีเวลาได้อ่านหนังสือทั่ว ๆ ไปมากนัก เพราะ
ต้องอ่านหนังสือ เช่นหนังสือทางราชการ ซึ่งมีมาก
มายจนข้าพเจ้าต้องอยู่ทำงานจนถึงตี ๑ เป็นประจำทุก
คืน เพื่อมิให้งานค้างงอแงเกินไป โดยคำนึงถึงงาน
ราชการ งานส่วนรวมเป็นอันดับแรก ดังนั้นนอกจาก
จะต้องอ่านและเซ็นหนังสือจนถึงตีหนึ่งทุกคืนในวัน
ธรรมดาแล้ว วันเสาร์และอาทิตย์ ข้าพเจ้าก็ต้องทำงาน
ที่บ้านด้วย บางอาทิตย์เราไปพักที่พัทยา ข้าพเจ้าก็ชน
แฟ้มหนังสือต่าง ๆ ไปอ่านและเซ็นที่นั่น มีผู้หวังดีเเนะ
นำข้าพเจ้าว่าระหว่างวันหยุดควรจะพักผ่อนให้เต็มที่ ไม่
ควรทำงานมากหามรุ่งหามค่ำแบบนี้ เพื่อรักษาสุข
ภาพของตนเอง แต่ข้าพเจ้าก็ทำไม่ได้ เพราะต้องการ

เยี่ยมชาวตำบลทับสะแก ชุมพร
ในโอกาสที่เดินทางไปตรวจราชการ ภาคใต้

สอบถามทุกชุดทหารที่ฐานปฏิบัติการ ทราบว่ายังคง พุ่งเข้า จังหัดน่าน

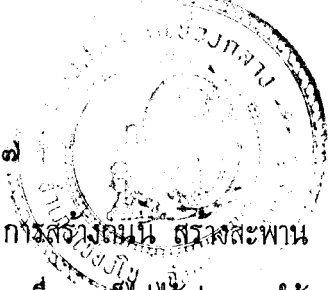
ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ บริษัท การช่างกลาง จำกัด จังหวัดนนทบุรี 11 มกราคม 2513

[illegible]

ให้งานทุกอย่างลุล่วงไปด้วยดีอย่างรวดเร็วที่สุด ถ้าข้าพเจ้าไม่ทำงานนอกราชการแล้ว งานคงจะคั่งค้างเป็นจำนวนมาก เพราะนอกจากงานที่ต้องพิจารณาตามที่ส่วนราชการต่าง ๆ เสนอมาแล้ว ข้าพเจ้ายังต้องมึ่งงานประชุมต่าง ๆ งบรับรองเช่นงานแต่งงาน งานศพ งานตามสถานทูต และงานการตรวจเยี่ยมตามสถานที่และหน่วยต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพ ฯ และต่างจังหวัด ซึ่งข้าพเจ้าถือว่ามีความสำคัญมาก

เพื่อนสนิทชาวอเมริกันของสุวิทย์เคยถามสุวิทย์ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงกระฉับกระเฉงทำอะไรต่ออะไรอยู่เรื่อยไม่ค่อยจะอยู่เฉย ๆ หรือพักผ่อน สุวิทย์ตอบว่าสาเหตุหนึ่งก็เพราะความเคยชินในการทำงานของข้าพเจ้า แล้วเล่าเรื่องการทำงานของข้าพเจ้าให้เขาฟัง เขาประหลาดใจมากที่ข้าพเจ้าชอบเอาหนังสือราชการไปอ่านและเซ็นที่บ้านในระหว่างการพักผ่อนสุดสัปดาห์ด้วย เขาเล่าว่าผู้นำของประเทศของเขาจะไม่ทำเช่นนั้นเลย ถ้าหาก

ว่ามีหนังสือราชการที่เขาต้องอ่านหรือเซ็นก่อนสักฉบับ
หนึ่งในระหว่างที่เขาพักผ่อนที่บ้านพักชายทะเล ซึ่งบาง
ครั้งก็ไม่ใช่วันหยุด แต่ยังอยู่ในระหว่างการพักผ่อน
อยู่ เขาก็จะต้องประกาศให้ประชาชนทราบทันทีว่าเขาได้
เซ็นหนังสือฉบับนั้น ๆ ไปทั้ง ๆ ที่อยู่ในระหว่างพั
กผ่อน ซึ่งก็จริงตามนั้นเพราะเราเคยได้ฟังจากข่าวโหร
ทัศน์และจากหนังสือพิมพ์เหมือนกัน ข้าพเจ้าเข้าใจใน
เจตนารมณ์และการกระทำของผู้นำเหล่านั้นดี เพราะ
เขาเหล่านั้นเป็นนักการเมือง ซึ่งจะต้องคอยหาเสียงอยู่
ทุกครั้งที่มีโอกาส เพื่อให้ได้รับการเลือกตั้งต่อไปใน
อนาคต เขาจึงจำเป็นที่จะต้องประกาศการทำงานและ
ผลงานของเขาให้ประชาชนทราบเสมอว่าเขาได้สละเวลา
อันมีค่าของเขามาทำงานเพื่อประชาชน แม้เพียงไม่กี่
ชั่วโมง เขาก็ประกาศเสียเป็นเรื่องใหญ่โต ข้าพเจ้าเอง
ทำงานโดยไม่เคยหวังผลทางการเมืองเพื่อตนเอง ไม่เคย
หาเสียง บางครั้งในวันหยุดราชการข้าพเจ้าไปตรวจตาม

สถานที่ต่าง ๆ ตรวจถนน การสร้างถนน สร้างสะพาน
เช่นสะพานพระปิ่นเกล้า และอื่น ๆ ก็ได้ประกาศให้
ประชาชนทราบ โดยถือหลักว่าเราทำงานจริงให้ประเทศ
ชาติเจริญรุ่งเรืองและสงบเรียบร้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ก็
เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าพอใจแล้ว ไม่จำเป็นต้องโฆษณา แต่
บัดนี้เมื่อหวนคิดย้อนหลังถึงประสบการณ์และเหตุการณ์
ต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วทั้งสิ้นก็ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความสงสัย
ขึ้นมาว่านโยบาย “ปิดทองหลังพระ” แบบนี้จะเหมาะสม
กับกาลสมัยหรือไม่ เพราะเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้อง
กับการพัฒนาประเทศนั้น ส่วนใหญ่ผู้ที่ดำเนินงานอยู่
เท่านั้น จึงจะทราบได้ดี ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ประชาชน
ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสที่จะทราบได้ ถ้าผู้บริหารไม่ตั้งใจ
จะแจ้งให้ทราบ อันที่จริงนับเป็นความสำคัญอย่าง
ยิ่งที่ประชาชนควรจะได้ทราบว่าประเทศของตนได้มีการ
พัฒนาและเจริญรุ่งเรืองขึ้นในด้านใดบ้างแล้ว เพราะ
จะได้เกิดความพากพุมใจในประเทศชาติ เกิดกำลังใจที่จะ

ช่วยกันร่วมสามัคคี เพื่อพัฒนาประเทศชาติให้เจริญยิ่ง ๆ
 ขึ้นไปอีก แต่การประชาสัมพันธ์นั้น ต้องทำให้พอเหมาะ
 ไม่มากหรือน้อยเกินไป ถ้ามากเกินไปหรือพูดเสียก่อนที่
 จะทำสำเร็จ ก็จะทำให้ประชาชนมีความหวังมาก หาก
 ผิดหวังขึ้น ก็จะเกิดความเอือมระอา อีกประการหนึ่ง
 การที่พัฒนานั้น ต้องคำนึงถึงผลได้ผลเสียของประชาชน
 และประเทศชาติเป็นสิ่งสำคัญด้วยเช่น ถ้าทำการพัฒนา
 เพื่อหาเสียงมากเกินไปจนเงินหมดคลัง ก็จะเป็นอัน
 ตระยแก่ประเทศชาติในอนาคต โดยเฉพาะในเวลาเกิด
 ภาวะฉุกเฉินขึ้นเป็นต้น

ข้าพเจ้าเขียนค้างเอาไว้ว่าเมื่อมาอยู่บอสตัน ข้าพ
 เจ้ามีเวลาว่างจึงใช้เวลาส่วนใหญ่อ่านหนังสือ หนังสือที่
 ข้าพเจ้าอ่านมีทุกประเภท ตั้งแต่หนังสือพระพุทธศาสนา
 หนังสือพิมพ์รายวัน หนังสืออ่านเล่น หนังสือประวัติ
 ศาสตร์ หนังสือเกี่ยวกับการปกครอง และหนังสือความ
 รู้ต่าง ๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ หนังสือพวกนี้มีทั้ง

ที่ส่งไปจากเมืองไทยและที่ซื้อในบอสตัน บางครั้งก็ไปอ่านหนังสือหรือค้นหาหนังสือที่ห้องสมุดประชาชนประจำเมืองบอสตัน ซึ่งอยู่ข้าง ๆ อพาทเมนต์ที่เราพักนั่นเอง ห้องสมุดนี้สร้างนานแล้วแต่เพิ่งต่อเติมอีกส่วนหนึ่งเสร็จ ทำให้เป็นห้องสมุดที่ใหญ่และทันสมัย มีหนังสือทั้งของผู้ใหญ่และเด็ก ส่วนของเด็กเล็ก ๆ มีที่รับฝากเด็ก เพื่อให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีโอกาสเข้าไปอ่านหนังสือทางส่วนของผู้ใหญ่ได้เต็มที่ นอกจากห้องสมุดประจำเมืองแล้ว ยังมีห้องสมุดเล็ก ๆ อีกมากมาย เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

นอกจากการอ่านหนังสือแล้ว ข้าพเจ้าและครอบครัวก็ใช้เวลาเดินทางไปตามที่ตั้งต่าง ๆ เพื่อให้เห็นความก้าวหน้าของประเทศที่พัฒนาแล้ว ว่าเขาทำกันอย่างไร เฉพาะในเมืองบอสตัน มีสถานที่น่าสนใจหลายแห่ง บอสตันเป็นเมืองประวัติศาสตร์ของอเมริกา มีบทบาทมากในการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศ จึงมีสถานที่ที่

มีความสำคัญในประวัติศาสตร์อยู่มากมาย เช่น Bunker Hill Monument เป็นอนุสาวรีย์ที่อเมริกันต่อสู้กับทหารอังกฤษในสงครามก๊กชาติเมื่อ ค.ศ. ๑๗๗๕ มีความสูงถึง ๒๒๑ ฟุต นอกจากนั้นมีบ้านของพอล รีเวอร์ (Paul Revere House) พอล รีเวอร์เป็นวีรบุรุษสมัยก๊กชาติ บ้านของเขาสร้างใน ค.ศ. ๑๖๗๐ ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดีบ้านนี้อยู่ไม่ไกล Paul Revere Plaza ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์พอล รีเวอร์ที่สวยงามสง่า อีกแห่งที่นักท่องเที่ยวชอบไปชมคือ U.S.S. Constitution เป็นเรือที่มีความสำคัญมากที่สุดในประวัติศาสตร์อเมริกัน สร้างขึ้นใน ค.ศ. ๑๗๙๗ ใช้มากตอนสงคราม ค.ศ ๑๘๑๒ จึงทำให้เป็นรู้จักกันในนาม Old Ironside สถานที่น่าสนใจในเมืองบอสตันมีอีกหลายแห่ง โดยเฉพาะพวกพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ พิพิธภัณฑ์ทางศิลปะ (Museum of Fine Arts) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งของอเมริกา นอกจากจะเป็นที่สะสมงานศิลปะทุกแขนงให้คนเข้าไปชมแล้ว ยังเป็น

สถานที่ศึกษาศิลปะของมหาวิทยาลัยหลายแห่งด้วย พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ (Science Museum) ก็น่าสนใจมาก มีการแสดงทางวิทยาศาสตร์ทุกแขนง อีกแห่งหนึ่งที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวเช่นกัน คือ พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัย (University Museum) ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด บางทีคนก็รู้จักกันในนามของ Glass Museum เพราะมีสิ่งที่แปลกกว่าพิพิธภัณฑ์อื่นคือ การเป่าแก้ว เป็นดอกไม้ ใบไม้ และผลไม้ต่าง ๆ ทำได้เหมือนของจริงมาก แทบจะดูไม่รู้ว่าเป็นแก้ว ประดิษฐ์โดยชาวออสเตรียพ่อลูก ๒ คน นอกจากแก้วแล้วก็มีส่วนที่แสดงหินต่าง ๆ ทั้งหินที่ไม่มีค่าและหินมีค่า มีพลอยจากเมืองไทยไปแสดงด้วย อีกส่วนหนึ่งเป็นที่โชว์สัตว์สตาฟ ทั้งสัตว์โบราณและสัตว์ปัจจุบันส่วนชั้นอื่น ๆ เป็นพิพิธภัณฑ์ทั่วไปของมหาวิทยาลัย ชั้นบนสุดเป็นห้องเรียนของแผนกมนุษยวิทยา นอกจากสถานที่ของรัฐแล้วยังมีของเอกชน เช่น บ้านแบบโบราณ บ้านเศรษฐีบาง

แห่งก็เปิดให้คนเข้าชม บ้านที่สำคัญหลังหนึ่ง คือ บ้าน
เกิดของประธานาธิบดีเคนเนดี ซึ่งเป็นที่แห่งหนึ่งที่นัก
ท่องเที่ยวชอบไปแวะชม

ได้กล่าวถึงสถานที่ที่น่าสนใจในเมืองบอสตันแล้วจึง
ขอกล่าวถึงบริเวณตัวเมืองบ้าง เมืองบอสตันมีการแบ่ง
เขต (Zoning) เช่น ส่วนที่เกี่ยวกับการพาณิชย์ ส่วนการ
อุตสาหกรรม ส่วนที่อยู่อาศัย ส่วนสถานที่พักผ่อนเป็น
ต้น ส่วนที่อยู่อาศัยนั้น ถึงแม้จะไม่มีกฎเกณฑ์การแบ่ง
แต่ผู้อยู่อาศัยก็มักจะแบ่งกันเองโดยธรรมชาติ ตามเชื้อ
ชาติหรือสีผิว เช่นย่านเมืองจีนก็มักจะมี แต่คนจีน มีฝรั่ง
เป็นส่วนน้อย ย่านพวกอิตาเลียน พวกปอร์โตริกกัน พวก
อเมริกันนิโกร ซึ่งมักจะอยู่ในหมู่เดียวกัน บางทีก็แบ่ง
ตามฐานะ เช่นทางบอสตันด้านใต้ (South End) พวกที่
อยู่ส่วนมากมักจะมีฐานะไม่ค่อยดีนัก ส่วนทาง Chestnut
Hill ซึ่งมีบ้านเดี่ยวเป็นหลัก ๆ และมีบริเวณบ้าน พวก
นี้มักจะมีฐานะดี

อ่างเก็บน้ำ (Reservoir) ที่ Chestnut Hill เก็บน้ำไว้สำหรับ
การประปาเมืองบอสตัน

ภายในเมืองโบราณสมัย Colonial ที่ Williamsburgh

Chestnut Hill เป็นบริเวณที่สวยงามแห่งหนึ่งของ
 บอสตันพื้นที่เนินสูง ๆ ต่ำ ๆ ลาดลงสู่อ่างเก็บน้ำ
 (reservoir) ใหญ่ ซึ่งจ่ายน้ำไปใช้ในเมืองบอสตันอย่าง
 เพียงพอ ทำให้ราคาน้ำถูกมาก ที่อพาทเมนต์ที่เราอยู่
 เราไม่ต้องเสียค่าน้ำเลย ใช้น้ำกันอย่างสบายโดยไม่ต้อง
 ห่วงว่าน้ำจะขาดทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเมืองไทยของเราที่
 ราคาน้ำยังแพงอยู่ และบางครั้งน้ำก็ไม่ไหล ทั้ง ๆ ที่
 เมื่อข้าพเจ้าอยู่เมืองไทย ก็ได้พยายามสนับสนุนให้มีการ
 สร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อนขึ้นหลายแห่ง เช่น เขื่อนสิริกิติ์
 เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนวชิราลงกรณ์ เขื่อนสิรินธร เขื่อน
 จุฬาภรณ์ เขื่อนน้ำพอง กว๊านมก้าง กระเจียน ลำตะคอง
 และท่าช้าง ฯลฯ เขื่อนและอ่างเก็บน้ำพวกนี้ นอกจาก
 จะใช้ในการประปาการชลประทานแล้ว ยังช่วยผลิตกระแส
 ไฟฟ้าด้วย ไฟฟ้ายังเป็นปัญหาใหญ่ของเมืองไทย
 เพราะยังต่อไปใช้ได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนั้นราคาค่าไฟฟ้า
 ยังแพงมาก เมื่อเทียบกับเมืองบอสตันแล้ว บ้านเราแพง

กว่าเขาหลายเท่า ไฟฟ้าที่บอสตันผลิตและจัดการโดยเอกชน มิได้เป็นของรัฐ แต่อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าคิดว่าถ้าการไฟฟ้าของเรามีการสนับสนุนปรับปรุงแก้ไข มีการอนุรักษ์ป่าและสร้างเขื่อนเพิ่มขึ้นอีก ราคาค่าไฟฟ้าคงจะลดลงไปได้บ้าง และคงจะสามารถส่งกระแสไฟฟ้าไปใช้ได้ในทุก ๆ ส่วนของประเทศ

นอกจากน้ำไฟแล้ว สิ่งที่ทำให้ประเทศเจริญอย่างรวดเร็วก็คือ การคมนาคม การคมนาคมในอเมริกาสะดวกสบายทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ถนนหนทางในเมืองบอสตันมีสภาพไม่ดีกว่าถนนในกรุงเทพฯ แต่การจัดการจราจรที่ดีและระเบียบวินัยในการขับขี่ยานพาหนะของผู้ใช้ถนนทำให้การจราจรไม่ติดขัด นอกจากเวลาไปทำงานหรือเลิกงาน (rush hour) ถนนรอบเมืองซึ่งเป็นแบบซูเปอร์ไฮเวย์ทำให้การจราจรสะดวกขึ้นมาก ถนนระหว่างเมือง มีทั้งถนนเล็ก ถนนใหญ่ ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ (Super Highway or Turnpike) ซึ่งมีเกาะกั้นกลาง

ตลอด เวลาจะเลี้ยวออกก็เลี้ยวต้านข้างแล้ววนไปแยกอีก
 ที่ว่าจะไปขวาหรือซ้าย ทำให้รถไม่ชนกันง่าย ๆ แต่ถ้าใคร
 เลี้ยวผิดที่ที่ต้องการจะไป ก็ต้องขับกันไปอีกไกลกว่าจะ
 เลี้ยวกลับมาได้ ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ในสหรัฐ มีการเก็บ
 เงินบำรุงถนน (toll) เป็นระยะ ๆ จะเก็บมากน้อยเพียงไร
 ขึ้นอยู่แต่ละรัฐ Mass Turnpike ของรัฐแมสซาชูเซตส์
 เป็นถนนที่ค่อนข้างแพง เก็บ toll บ่อย การที่เขาเก็บเงิน
 นี้เพราะคนที่อยู่ในฐานะที่จะซื้อรถได้ ก็ควรจะจ่ายเงินค่า
 บำรุงถนนได้ จะได้มีถนนดี ๆ ซึ่งปลอดภัยสำหรับผู้ใช
 ถนนเอง ถนนระหว่างเมืองของเขาจึงมักจะอยู่ในสภาพดี
 นอกจากจะมีการบำรุงรักษาถนนแล้ว เขายังมีการตรวจ
 สภาพรถเป็นประจำทุกฤดู คือประมาณทุก ๆ ๓ เดือนรถ
 ทุกคัน จะต้องไปรับการตรวจสภาพจากอยู่หรือปั้มน้ำมันที่
 ทางรัฐรับรอง ต้องตรวจอย่างละเอียดทุกอย่าง ถ้ารถอยู่
 ในสภาพดีพอที่จะวิ่งได้อย่างปลอดภัยก็จะได้ป้าย (sticker)
 ติดหน้ารถ รถคันใดไม่มีป้ายตามฤดูจะถูกตำรวจเรียกห้

ที ฉะนั้นเขาจึงไม่ค่อยมีรถที่พนักวนทำออกมาเป็นอัน-
ตรายต่อผู้อื่น

เวลาข้าพเจ้านั่งรถไปตามเมืองต่าง ๆ ข้าพเจ้ามักจะนึกถึงถนนของบ้านเรา ถนนในกรุงเทพ ฯ ถ้ามีการปรับปรุงเรื่องท่อระบายน้ำให้ดี ก็อยู่ในสภาพที่พอจะสู้กับต่างประเทศได้ แต่การจราจรของเราติดขัดมาก ข้าพเจ้าเคยคิดว่าถนนวงแหวนรอบเมืองจะทำให้รถติดน้อยลงจึงได้เร่งให้มีการตัดถนนวงแหวน ขึ้นชื่อว่าถนนรัชดาภิเษกเพื่อเฉลิมฉลองพระเกียรติในโอกาสครบ ๒๕ ปีแห่งการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และให้ตัดถนนอื่น ๆ ขึ้นอีกหลายสาย ทั้งถนนในเมือง และถนนระหว่างเมืองของเรานั้น ยังสู้ต่างประเทศไม่ได้ เพราะประเทศเรายังไม่ร่ำรวยเช่นประเทศที่พัฒนาแล้วแต่ในสมัยที่ข้าพเจ้าบริหารประเทศอยู่ ก็ได้พยายามให้มีการสร้าง การขยายและปรับปรุงถนนทั่วประเทศมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในระหว่างปี ๒๕๐๖ — ๒๕๑๓ ได้มีการ

ปรับปรุงและก่อสร้างทางหลวงสายสำคัญ ๔๗ สาย ที่ได้
รับการปรับปรุงบูรณะรวมระยะทาง ๔๐๐๐ กว่ากิโลเมตร
และที่สร้างแล้วเสร็จ ๑๔ สายเช่นถนนกรุงเทพ—ศรีราชา
สระบุรี—หล่มสัก ขอนแก่น—มหาสารคาม ตาก—แม่สอด
และปัตตานี—นราธิวาส เป็นต้น

สะพานข้ามแม่น้ำก็ได้ให้สร้างไว้หลายแห่งทั้งใน
กรุงเทพและต่างจังหวัด เช่น สะพานพระปิ่นเกล้าซึ่งเปิด
ใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ สะพานกิตติขจร (บัดนี้อาจถูกเปลี่ยน
ชื่อ) ซึ่งเป็นสะพานยาวที่สุดในประเทศ และสะพานข้าม
แม่น้ำอีกหลายแห่ง ตลอดจนทางข้ามไปเกาะภูเก็ต การ
สร้างสะพานนี้บางคนก็ถือโชคลาง ว่าใครสร้างสะพาน
แล้ว มักจะไม่ไคร่ดีกับคนนั้น แต่ถ้าหากเชื่อถือกันแต่
โชคลางเสียแล้ว บ้านเมืองก็จะไม่เจริญก้าวหน้า เพราะ
คงไม่มีใครกล้าสร้างสะพานเป็นแน่ นักวิชาการท่านหนึ่ง
เคยพูดในโทรทัศน์หลังจากที่ข้าพเจ้าออกจากตำแหน่ง
แล้วว่า ในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการตัด

ถนนและสร้างสะพานมากที่สุด ทำให้ข้าพเจ้ามีกำลังใจ
ว่าข้าพเจ้าได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจเหินห่างทรากตรำ
ในการทำงานเพื่อประเทศชาติมาเป็นเวลานานแล้วอย่าง
น้อยก็มีคนนึกถึงบ้าง

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการสร้างถนนและสะพานไว้มากที่สุดในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้ารัฐบาลอยู่ แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าคิดว่ายังไม่เพียงพอ ข้าพเจ้าต้องการให้มีการสร้างมากขึ้นอีก เพื่อให้ความเจริญมีไปทั่วถึงกันทั้งประเทศ แต่เนื่องจากงบประมาณที่จำกัด และยังต้องแบ่งไปใช้ในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เสียอีก ทำให้การพัฒนาทำไม่ได้เท่าที่ควร

ข้าพเจ้าขอกลับมาเล่าเรื่องบอสตันต่อ เวลาที่เราไปนอกเมืองบอสตัน ไม่ว่าจะไปเข้าเฝ้ากลับหรือไปค้างก็ตาม เรามักจะเดินทางโดยรถยนต์เพื่อให้ได้เห็นภูมิประเทศสองข้างทาง สุวิทย์ขับรถ ส่วนข้าพเจ้าก็คอย

อ่านแผนที่บอกทางไป การขับรถทางไกลในสหรัฐอเมริกาสะดวกมากเพราะนอกจากถนนจะดีแล้ว ระหว่างข้างทางยังมีปั้มน้ำมันและร้านอาหารเป็นระยะ ๆ ตามร้านอาหารก็มีกฎเกณฑ์ว่าจะต้องมีห้องน้ำที่สะอาดพอสมควรสำหรับคนเดินทาง เรื่องห้องน้ำห้องส้วมนี่ บางทีก็เป็นปัญหาสำหรับคนเดินทางในบ้านเราเหมือนกัน โดยเฉพาะเวลาเมื่อเด็กเล็กไปด้วย ข้าพเจ้าเคยคิดว่าการพัฒนาบ้านเมืองนั้น ควรจะคิดถึงเรื่องสุขลักษณะเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง เพราะเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชน แต่น่าเสียดายที่พวกเรา มักจะมองข้ามไปเสีย นอกจากร้านอาหารแล้วตามข้างทางซูเปอร์ไฮเวย์ในสหรัฐยังมีโมเต็ลไว้ให้คนเดินทางพักนอน โมเต็ลที่นั่นก็มีไว้สำหรับคนเดินทางพักนอนจริง ๆ มิใช่เป็นโมเต็ลเหมือนในกรุงเทพฯ ๖ ที่ความหมายเปลี่ยนไปจากของเดิมเขาเสีย เวลาข้าพเจ้าเดินทางไปเมืองที่ค่อนข้างไกลจากบอสตันก็มักจะไปพักตามโมเต็ลข้างทาง ซึ่งบางแห่งก็มี

อาหารขาย บางแห่งมีแต่ห้องพักเท่านั้น เราก็ไปซื้ออาหารสำเร็จ เช่น ไก่ย่าง กุ้งทอด มันทอด ซึ่งมีขายทั่ว ๆ ไปมารับประทานกันเอง มากกว่าการไปรับประทานที่ร้านอาหาร เมืองแรกที่เราไปพักหลังจากไปอยู่สหรัฐอเมริกาไม่นาน คือเมือง Woodstock ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ อยู่ในมลรัฐนิวแฮมเชียร์ (New Hampshire) เราต้องการจะไปพักเงียบ ๆ จึงได้เลือกโมเต็ลข้างทาง ซึ่งเป็น Motel เล็กมาก เจ้าของและครอบครัวทำกิจการเอง หลังโมเต็ลเป็นป่าซึ่งใบไม้ปลายฤดูใบไม้ร่วงยังร่วงไม่หมด ซึ่งทำให้ภูมิประเทศเป็นสีเหลืองสีแดงสวยงาม ที่โมเต็ลนี้ไม่มีห้องอาหาร จอยจึงไปซื้ออาหารสำเร็จข้างนอกมาให้พวกเรารับประทาน เราได้พักผ่อนกันอย่างเต็มที่ แต่ขลุกขลิกนิดหน่อย เพราะหนูก็เกิดท้องเสีย คงจะเนื่องจากการเปลี่ยนนม จิมเอาโคคาโคล่าให้รับประทาน แทนนมตามที่นายแพทย์ที่บอสตันแนะนำ เลยทำให้แก่อยังงัวป๋ไปได้

ชมการแสดงการสร้างบ้านสมัยนกยูงกับนกอเมริกาที่ Plymouth Plantation

ถามทุกข์สุขราษฎร ในโอกาสไปตรวจราชการภาคเหนือ
พิษณุโลก

การไปพักผ่อนนอกเมืองทำให้จิตใจของเราดีขึ้นไม่ต้องคิดมากไม่ต้องพบคนที่ไม่หวังดีต่อเราหรือเข้าใจเราผิด พวกอเมริกันที่เราพบ เราก็โชคดีที่มักจะเจอแต่คนที่ดีต่อเรา สุภาพต่อเรา มีน้อยครั้งเหลือเกินแทบจะนับครั้งได้ที่เราพบคนที่ไม่สุภาพต่อเรา เมื่อการเดินทางทำให้เราสบายใจขึ้น และยังทำให้ได้พบได้เห็นสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ เราจึงเดินทางกันบ่อย เมืองต่าง ๆ ในมลรัฐทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐ หรือที่เรียกว่า New England นั้น ข้าพเจ้าและครอบครัวไปมาแล้วเกือบทั่วข้าพเจ้าจะขอกล่าวเฉพาะบางเมือง เช่น

เมืองพลีมัธ (Plymouth) เมืองนี้มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกามาก เพราะเป็นเมืองที่พวกอพยพอังกฤษตั้งถิ่นฐานเป็นแห่งแรก ในอเมริกา Plymouth อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองบอสตันไปประมาณ ๔๐ ไมล์ มีสถานที่ประวัติศาสตร์หลายแห่ง เช่น Plymouth Rock ซึ่งเป็นที่ที่นักแสวงบุญชาวอังกฤษ

ขึ้นจากเรือ Mayflower ในฤดูหนาวก่อนหน้าวันคริสต์-
 มาส เมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๐ เวลาที่เขาทำหลังคาคลุมบริเวณ
 นั้นไว้ เป็นที่ที่นักท่องเที่ยวไม่น้อยกว่าปีละสองล้านคนมา
 ชม ใกล้ ๆ กับบริเวณนั้นมีเรือ Mayflower II ซึ่งเป็น
 เรือที่ต่อตามแบบเรือ Mayflower ทุกอย่างจอดไว้ให้คน
 ขึ้นไปชม ข้ามถนนจากชายฝั่งไป เป็นเนินสูง บนเนินมี
 Plymouth Museum ซึ่งขายของที่ระลึก และมีหุ่นจำลอง
 เท่าขนาดคนจริง แสดงภาพประวัติศาสตร์ตอนที่พวก
 อังกฤษมาตั้งรกรากครั้งแรก ซึ่งต้องต่อสู้กับพวกอิน-
 ดิแอนแดงเจ้าของถิ่นเดิม หนูใหญ่หนูก้องชอบที่นี่มาก
 นอกจากทำให้เพลิดเพลินแล้ว ยังทำให้เด็กสนใจได้
 ความรู้ทางประวัติศาสตร์ด้วย เลยจากบริเวณนี้ไปมีสถานที่
 ที่น่าสนใจอีกคือ Plymouth Plantation ซึ่งจำลองหมู่บ้าน
 ในสมัยพวกนักบุญ มีบ้าน บ่อน้ำ และที่พบปะสังสรรค์
 สมัยนั้น ที่เมืองนี้ เวลาใครมาเยี่ยมจากเมืองไทย เรา
 ก็มักจะพาไปเที่ยว จนจำสถานที่ต่าง ๆ ได้แม่น

เมืองชายทะเล ที่เป็นเมือง ที่มีนักท่องเที่ยวมากอีก
แห่ง คือ เมือง Hyannis ซึ่งอยู่ในแนว Cape Cod ทางใต้
ของบอสตัน เป็นเมืองตากอากาศที่ทันสมัย และคนรู้
จักมาก เพราะเป็นเมืองที่พวกตระกูล Kennedy อาศัย
อยู่ มีอ่าวที่ใหญ่และมีท่าเรือที่มีเครื่องมือพร้อมมากที่สุดใน
Cape Cod

เมืองเกิดของประธานาธิบดีสหรัฐอีกคนหนึ่งที่อยู่
ในบริเวณ New England คือเมือง Quincy ซึ่งเป็น
บ้านเกิดของประธานาธิบดี John Quincy Adams เป็น
เมืองที่มีอุตสาหกรรมการต่อเรือใหญ่โต เราไปที่เมืองนี้
บ่อย เพราะมีร้านขายเสื้อผ้าและเครื่องใช้ที่ถูกมาก และ
มีร้านขายผักและผลไม้ที่นำออกมาจากรั้วสด ๆ และราคา
เยาด้วย

นอกจากเมืองในรัฐ Massachusetts แล้ว เรายัง
ไปเมืองต่าง ๆ ทางเหนือขึ้นไป เช่น Exeter ในรัฐ New
Hamshire ซึ่งเรามักจะไปจับกุ้งซึ่งขณะนั้นเรีนนอยู่ที่

Phillips Exeter Academy และเมืองเมนเชสเตอร์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐและอีกหลายเมือง ในมลรัฐเมน (Maine)

พอถึงฤดูหนาว ซึ่งเป็นฤดูที่ชาวอเมริกันทางเหนือที่มีฐานะดีหน่อย หนีอากาศหนาวและหิมะไปพักผ่อนกันทางเมืองที่อยู่ทางใต้ลงมา เช่น ฟลอริดา ทำให้โฮเต็ลในเมืองต่าง ๆ ทางเหนือราคาถูกลง เพราะไม่ค่อยมีคนพัก เราก็ถือโอกาสตอนที่โฮเต็ลถูกเพราะไม่มีนักท่องเที่ยวนี้เดินทางไปตามเมืองทางเหนือ เรานั่งรถไปทางรัฐนิวยอร์กขึ้นไปถึงเมืองบัฟฟาโล เพื่อไปน้ำตกไนแอการา (Niagara Falls) อันมีชื่อเสียง ใช้เวลาในการเดินทางจากบอสตัน ๘ ชั่วโมงกว่า ๆ เราออกเดินทางกันแต่เช้า สุริยขึ้นรถ โดยมีตุ้มและจอยช่วยบ้าง เราแวะรับประทานอาหารกลางวันข้างทางแล้วเดินทางต่อไปเมืองบัฟฟาโลเลยไปถึงชายแดนระหว่างอเมริกากับแคนาดาเกือบค่าน้ำตกไนแอการานี้มองจากฝั่งอเมริกาก็เห็น แต่ถ้าข้ามไปตุ้ม

ทางฝั่งคานาดาจะสวยกว่ามาก — โดยเฉพาะเวลากลางคืน
 เขาส่องไฟไปที่น้ำตก พวกนักท่องเที่ยวจึงมักจะเข้าไปดู
 ทางฝั่งคานาดากัน พวกเราไม่แน่ใจว่าจะเข้าไปพักทาง
 ฝั่งคานาดาได้หรือไม่ เพราะเราไม่มีวีซ่าเข้าคานาดา แต่
 ไหน ๆ ก็มาแล้ว เราก็เลยลองไปถามเจ้าหน้าที่ตรวจคน
 เข้าเมืองชาวคานาเดียน เมื่อเขาเห็นพาสปอร์ตของ
 ข้าพเจ้า เขาก็ชวนสนทนาทันทีว่าข้าพเจ้าเคยเป็นนายก
 รัฐมนตรีมาก็สมัย แล้วก็เสนอให้ข้าพเจ้าและคณะผ่าน
 คานาดาได้โดยไม่ขอตรวจค้นรถก่อนเช่นรถคันอื่น ๆ เลย

น้ำตกไนแอการา เป็นน้ำตกที่เป็นเขตกันระหว่าง
 อเมริกาและคานาดา ส่วนที่อยู่ในเขตอเมริกากว้าง ๑๐๐๐
 ฟุต เรียกว่า American Falls ที่อยู่ในเขตคานาดากว้าง
 ๒๕๐๐ ฟุต เรียกว่า Canadian Falls หรือ Horseshoe
 Falls พลังจากน้ำตกถูกใช้ไปทำพลังงานไฟฟ้าใช้ในโรง
 งานอุตสาหกรรมในรัฐนิวยอร์กของสหรัฐ และออนทา-
 ริโอ (Ontario) ของคานาดา

เราไปพักโฮเต็ลซึ่งเป็นโฮเต็ลเดียวกับที่ข้าพเจ้าเคย
ไปพักเมื่อ ๒๐ กว่าปีก่อน ได้ถูกปรับปรุงให้ใหม่ขึ้น ราคา
ค่าห้องพักถูกกว่าตอนหน้าร้อน อากาศในตอนนี้หนาว
จัดมาก ต่ำกว่า ๐° เซนติเกรด น้ำตกกลายเป็นน้ำแข็ง
ขาวโพลนไปหมดทำให้น้ำตกในแอการาสวยแปลกกว่าที่
เคยเห็น พวกเราโชคดีที่ถึงแม้อากาศจะหนาวเย็นจัดมาก
แต่ทุกคนก็แข็งแรงดี ไม่มีใครเจ็บไข้ หนูใหญ่ หนูก้อน
ชอบใจมากที่ได้เล่นหิมะกันอย่างเต็มที่

จากน้ำตกในแอการาเราเดินทางต่อไปเมืองToronto
ซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ ๑ ชั่วโมง ทางซูเปอร์ไฮเวย์
ในคานาดาดีมาก มีป้ายบอกรายละเอียดและติด ๆ กันไป
ตลอดทาง สะดวกแก่ผู้เดินทางหรือนักท่องเที่ยวที่ไม่รู้
จักทาง ตอนกลางคืนก็เปิดไฟสว่างไสว เมือง Toronto
เป็นเมืองหลวงของรัฐออนแทรีโอ ประชาชนส่วนใหญ่
พูดภาษาอังกฤษ เมืองนี้เป็นศูนย์กลางการค้าขายและ
ทำเหมืองถ่านหิน ชาวญี่ปุ่นมาตั้งรกรากที่เมืองนี้มาก

เราลี้จาก Toronto ตอนค่ำไปพักที่ในแอกการอีก ๑ คืน
แล้วก็เดินทางกลับบอสตัน

เราลี้จากน้ำตกในแอกการไม่นาน เพื่อนอเมริกัน
ของสุวิทย์คนหนึ่งเห็นใจว่าเราอยู่ที่ Prudential Apart-
ment กันอย่างคับแคบเต็มที จึงได้กระชั้นกระยอดเราหลาย
หนให้ไปอยู่ที่อพาทเมนต์ของเขา โดยเขาย้ายไปอยู่อีก
แห่งหนึ่ง อพาทเมนต์แห่งใหม่นี้อยู่ติดกับสวนสาธารณะ
Boston Common and Public Garden ซึ่งเป็นสวนสวยงาม
อยู่กลางเมือง สำหรับคนในเมืองไปเดินเล่นพักผ่อน จาก
อพาทเมนต์นั้นเดินไปย่านการค้ากลางเมือง (downtown)
ได้สบาย เราอยู่อพาทเมนต์ชั้นที่ ๒๑ จึงมองเห็นทิวทัศน์
ไปได้ไกล เห็นแม่น้ำชาร์ลส์ (Charles River) และฝั่ง
เคมบริดจ์ชัดเจน ที่นี่มี ๒ ห้องนอน เวลาที่ตุ้ม จอย
หรือลูกหลานจากเมืองไทยมาเยี่ยม กันนอนกันในห้องรับ
แขกตอนที่เราย้ายมานั้นเป็นตอนใกล้คริสต์มาส ในสวน
สาธารณะมีการประดับไฟเป็นต้นคริสต์มาสต้นใหญ่ ต้น

เล็ก เวลากลางวันเปิดไฟสวยงาม อีกด้านหนึ่งของสวนมี
 ตึกใหญ่สีขาวมีโดมสีทองตรงกลางเป็น Canitol Building
 ของรัฐ Massachusetts เลยไปหน่อยเป็น Beacon Hill
 ซึ่งเป็นบริเวณเมืองเก่าของเมืองบอสตัน ตอนเย็น ๆ
 ข้าพเจ้าและภรรยา มักจะพาหลานไปเดินเล่นในสวน ซึ่ง
 มีหิมะปกคลุมเต็มไปหมด หลาน ๆ ชอบเอาข้าวไปโปรย
 ให้นักและกระรอกซึ่งมีอยู่ชุกชุม บางครั้งก็มีชาวอเมริกัน
 ซึ่งมักเป็นคนสูงอายุที่มานั่งเล่นในสวน เข้ามาหักหา
 ยขาพเจ้าและภรรยา บางทีเราก็พบนักเรียนไทยซึ่งเข้า
 มาหักหาหยุดจุกตามนิสัยคนไทย ส่วนมากชอบ
 ฟังข้อเท็จจริงและมีเหตุผล เวลาได้พบปะสนทนากันตัว
 ต่อตัวก็มักจะสุภาพเรียบร้อย แต่น่าเสียดายที่บางพวก
 เมื่อรวมกันเป็นกลุ่มและไม่มีโอกาสได้พบปะกับข้าพเจ้า
 เอง ก็มักจะเป็นอีกอย่างหนึ่งไป คงจะเป็นเพราะความ
 ไม่เข้าใจกัน ความไม่เข้าใจกันอันเกิดจากพวกรวมกลุ่มนี้
 เป็นสิ่งที่พวกนักปลุกระดมทำการปลุกระดมสำเร็จมาทุก

ตา ยาย และหลานในอพาทเมนต์ ชั้นที่ 21 ที่ Tremont
on the Common ที่พักแห่งที่ 2

ให้อาหารนกในสวนสาธารณะ Boston Common
หน้าอพตเมนต์ Tremont on the Common

ครึ่ง บางคนก็อาศัยความเกลียดเป็นสาเหตุซึ่งได้ผลมากที่สุด ระบบการนี้ใช้กันมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยฮิตเลอร์ มุสโสลินี เลนิน หรือเมาเซตุงก็ตาม ล้วนแต่ใช้การรวมกลุ่มกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชั้นทั้งชั้น

เราอยู่อพาทเมนต์ที่ Tremont Street จนเข้าฤดูใบไม้ผลิ (Spring) ระหว่างนั้นเราคิดต่อกับเมืองไทยโดยเขียนจดหมายบ้าง พูดโทรศัพท์ทางไกลบ้าง แต่นาน ๆ จึงจะโทรสักครั้งหนึ่งเวลามีธุระจำเป็นจริง ๆ บางครั้งตัวก็เดินทางไปหาด้วยตนเองเพื่อเอาเงินมาจ่ายค่าเช่าบ้านและอื่น ๆ ในระหว่างที่ข้าพเจ้าและภรรยาอยู่ต่างประเทศ ๓ ปี แต่ในฐานะลูกคนโตและมีฐานะดีกว่าน้อง ๆ จึงรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายของเราทั้งหมด โดยไม่ได้ไปกวน्हึ่มสินใคร เวลาตัวไปหาที่พักอยู่ด้วยได้ทีละไม่กี่วัน เพราะมีภาระที่จะต้องจัดการเรื่องต่าง ๆ ทางเมืองไทยในฐานะตัวแทนของข้าพเจ้าและภรรยา ต้องช่วยกับน้อง ๆ ดูแลเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่องจนไม่มีเวลาไป

ทำงาน ต้องลาออกจากธนาคารกสิกรไทย ส่วนลูกคนอื่น ๆ ต่างก็มีภาระทางเมืองไทย ประกอบกับค่าเครื่อง-
บินก็แพงมากจึงไปเยี่ยมกันไม่ค่อยได้ จนเดือนเมษายน
จิว (คุณหญิงนงนุช จิรพงศ์) ลูกสาวคนที่สอง และน้อย
(ทรงสมร คชเสนี) ลูกสาวคนสุดท้องได้รวบรวมเงินของ
ตนเอง พาลูก ๆ ซึ่งปิดเทอมแล้วมาเยี่ยมและพักอยู่ด้วย
นานหน่อย เวลาลูกหลานมาจากเมืองไทยกัน ข้าพเจ้า
และภรรยาก็มีความสุข หลาน ๆ ทำให้เราเพลิดเพลินและ
บางทีทำให้ในบ้านมีเสียงเจี๊วจ้าว วุ่นวายจนไม่ต้องคิด
อะไรมาก เราต้องคอยดูไม่ให้ดังเกินไปเพื่อไม่ให้รบกวน
เพื่อนบ้านซึ่งส่วนมากเป็นคนสูงอายุ

เมื่อลูกหลาน จากเมืองไทย อยู่ด้วย ได้ นานหน่อย
ข้าพเจ้าและภรรยาจึงถือโอกาสเดินทางไปทางใต้ เพื่อให้
เด็ก ๆ ได้มีทัศนศึกษา และข้าพเจ้าเองก็อยากจะเดินทาง
ไปอยู่แล้ว โดยเฉพาะทางภาคใต้ซึ่งอากาศคล้ายคลึงกับ
เมืองไทย พืชพันธุ์ธัญญาหารก็คล้ายกัน การไปดูบ้าน

เมืองและความก้าวหน้าทางนั้นอาจจะเป็นประโยชน์มากกว่าทางเหนือ เราเดินทางไปฟลอริดาดินแดนแห่งสวนส้มของสหรัฐ ชาวฟลอริดาปลูกส้มกันอย่างจริงจัง มองไปทางไหนเห็นต้นส้มมีลูกเหลืองเรียงเป็นแถวสุดลูกหูลูกตา ส้มที่ปลูกกันมีส้มแทงจาวรีน ส้มผิวหนา ๆ เกรฟฟรุต และมะนาว นอกจากพวกส้มแล้ว ก็มีการปลูกอ้อย ฝ้าย และยาสูบ กันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ฟลอริดาเป็นรัฐที่มีนักท่องเที่ยวมาก เพราะมีสถานที่ตากอากาศที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง แต่ตอนที่เราไปไม่ใช่หน้าตากอากาศตามโรงแรมต่าง ๆ ไม่แน่นและราคาก็ถูกลง และเรายังประหยัดเรื่องอาหาร โดยการสั่งมารับประทานบนห้องนอน สิ่งไม่กี่ที่ที่รับประทานได้ทุกคน เพราะเล็ก ๆ กินกันน้อย แม้แต่ผู้ใหญ่เราก็กินกันน้อยกว่าฝรั่ง เมืองทางใต้ที่มีนักท่องเที่ยวมาก นอกจากไมอามีแล้ว ก็มีอีกหลายเมือง เช่น ออแลนโด ซึ่งมีสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยวคือ ดิสเนียเวิลด์

ซึ่งเขาสร้างคล้ายคลึงกับตึสนี้แลนด์ที่ลอสแอนเจลิส แต่
มีไฮเทคทันสมัยอยู่ในบริเวณด้วย

เราเช่ารถขับกันไปเรื่อย ๆ โดยสุวิทย์ขับคันหนึ่ง
น้อยขับอีกคัน บางทีจอยก็ช่วยขับ จากทางใต้เราขับขึ้น
มาทางเหนือ เวะเมืองวิลเลียมสเบิร์ก (Williamsburgh)
รัฐเวอร์จิเนีย เมืองนี้เป็นเมืองเก่าตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๓๒
มีส่วนหนึ่งของเมืองที่เขาเก็บรักษาไว้ให้มีสภาพเหมือน
สมัย Colonial ภายในบริเวณห้ามรถเข้า เราต้องเดินเข้า
ไปหรือไม่ก็นั่งรถม้า ก่อนเข้าในบริเวณต้องเสียค่าผ่าน
ประตู บ้านเรือนและอาคารทั้งหมดถูกซ่อมแซมให้มี
สภาพเดิม เจ้าหน้าที่ที่อยู่ในบริเวณนั้นแต่งกายแบบสมัย
Colonial ทุกคน แม้แต่ร้านอาหารเป็นแบบโบราณเช่น
กัน ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเมืองอยุธยาของเรา ซึ่งเป็นเมือง
ที่นักท่องเที่ยวสนใจอยู่แล้วในฐานะเมืองโบราณ ถ้าเรา
ได้มีการจัดและรักษาให้ดี ให้เป็นระเบียบ แล้วเก็บเงิน
ค่าเข้าชม คงจะได้เงินเข้ารัฐอีกเป็นจำนวนมาก

หลังจากเราเดินทางไปทางใต้แล้ว ก็กลับมาพักที่
 อพาทเมนต์ที่ Tremont Street อย่างเดิม เราเริ่มมีปัญหากับ
 ห้องข้างเคียง ดังที่ข้าพเจ้าเคยกล่าวแล้วว่า ผู้ที่อยู่
 อพาทเมนต์นี้ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มักจะมีสัตว์เลี้ยง
 เป็นเพื่อน ห้องข้างเคียงที่อยู่ถัดเราไปมีสุนัขตัวหนึ่ง
 เฒ่าแก่ เวลาเราเดินผ่านห้องนั้น จะได้ยินเสียงเห่าเป็น
 ประจำ แม้แต่อยู่ในห้องของเรา บางทีก็ได้ยินเสียงเห่า
 เราก็มักจะไม่เคยประหวั่นต่อทางเจ้าของอพาทเมนต์เลย แต่
 เรากลับเป็นผู้ที่โดนประหวั่น โดยเจ้าของสุนัขอ้างว่า
 สุนัขของเขาเห่ามากเพราะเด็ก ๆ ของเราทำเสียงดังให้
 มันตกใจ จึงเป็นสิ่งที่น่าประหลาดอยู่ว่าบางครั้งสุนัขก็มี
 ความสำคัญมากกว่าคนเสียอีก นอกจากเรื่องสุนัขเห่า
 แล้ว ก็มีเรื่องกลิ่นอาหารอีก เรื่องอาหารนี้ เป็นเรื่อง
 เดือดร้อนของเราตลอดเวลาที่อยู่ในสหรัฐ เพราะครอบ-
 ครัวเราเป็นไทยที่ขาดอาหารไทยไม่ได้ นอกจากรสชาติ
 ที่เราเคยชินแล้ว อาหารไทยยังถูกกว่าอาหารฝรั่งมาก

เราจึงรับประทานอาหารไทยกันทุกวัน โดยทวงวันของที่มี
 กลิ่นแรงเช่น กระเทียมเจียว แengหน่อไม่ต้อง พวกนี้เรา
 ก็ไม่ทำ และพยายามใช้สเปรย์ฉีดห้อง ตับกลิ่นอาหาร
 มากที่สุดที่จะทำได้ แต่กระนั้นก็ดี เรายังถูกประท้วงว่า
 อาหารของเรากลิ่นเหม็นเป็นที่น่าสนใจของพวกฝรั่งที่
 พักอยู่ใกล้เคียง ทางอพาทเมนต์ส่งหนังสือมาเตือนเรา
 เรายังใช้สเปรย์หอมเพิ่มขึ้น และลดอาหารที่มีกลิ่นลง
 ไปอีก แต่ก็ยังไม่วายถูกประท้วง ทางอพาทเมนต์ส่ง
 หนังสือมาว่าเราและไม่ต้องการให้เราอยู่ถ้าเราไม่เลิกทำ
 อาหารที่มีกลิ่น ความจริงอาหารที่มีกลิ่นไม่ใช่มีแต่อาหาร
 ไทย เวลาเราเดินผ่านห้องอื่น ๆ เรายังได้กลิ่นอาหารฝรั่ง
 เช่น แกะ บีชซ่า เนยกลิ่นแรง เช่นเดียวกัน แต่เรา
 ก็ไม่เคยประท้วง เมื่อทางอพาทเมนต์ส่งหนังสือมา
 เช่นนั้น ข้าพเจ้าก็เห็นว่าถ้าเราขึ้นอยู่กับฝรั่งจะม
 ยกเอาเรื่องนี้ตักกคนไทย ข้าพเจ้าจึงให้ครอบครัวย้าย
 ออกทันที

เราย้ายกลับไปอยู่อพาทเมนต์เก่าที่คับแคบของเรา
 อย่างเดิม คราวนี้เราต้องนอนกับพื้น เพราะให้เฟอร์-
 นิเจอร์เก่าแก่คนจนไปหมดแล้ว อยู่ที่ห้องคับแคบนั้นไม่
 นาน ผู้จัดการของอพาทเมนต์ซึ่งมีความเห็นอกเห็นใจ
 เรามากก็ลัดคิวให้เราได้เข้าพักในอพาทเมนต์ที่มีสองห้อง
 นอน ซึ่งเป็นที่ ๆ เราพักอยู่ตลอดมาจนกลับเมืองไทย
 ที่นี่เราก็กินประทังบ้างเหมือนกัน เพราะกลิ่นอาหาร
 เข้าทางช่องแอร์คอนดิชันซึ่งเป็นแบบเซ็นทรัล จึงผ่าน
 ไปถึงห้องอื่น แต่คนที่เช่าอยู่ที่ Prudential Apartment นี้
 ส่วนมากเป็นผู้ดี เมื่อสุวิทย์ขอโทษเขาและอธิบายให้เขา
 ฟังว่าเราได้พยายามทุกวิถีทางที่ให้อาหารของเรามีกลิ่น
 น้อยที่สุด เขาก็กลับขอโทษขอโพยเราว่าเขาไม่ได้ประ-
 ทังเรา แต่ประทังทางอพาทเมนต์ที่ไม่ทำระบบเก็บ
 กลิ่นให้ดีภรรยาของข้าพเจ้าได้เชิญผู้จัดการอพาทเมนต์มา
 รับประทานอาหารไทย ให้เขาทราบว่าเรารับประทานกัน
 เช่นนี้แหละ เขาก็ชอบมากและบอกว่าเวลารับประทาน

ไม่มีกลิ่นเลย ก่อนกลับยังถามถึงวิธีทำเสียอีก ฝรั่งเศส
อื่น ๆ ที่เคยมารับประทานอาหารที่อพาทเมนต์ของเราที่
ชมเชยอาหารไทยเช่นเดียวกัน

ระหว่างอยู่ในสหรัฐอเมริกาแม้ว่าเราจะมีอุปสรรค
เล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย แต่เรื่องสุขภาพแล้ว
เราทุกคนแข็งแรงดี ข้าพเจ้าเองน้ำหนักขึ้น เพราะชอบ
รับประทานไอศกรีม ภรรยาของข้าพเจ้าซึ่งปรกติอยู่เมือง
ไทยมักจะเป็นลมบ่อย ๆ แต่ไปอยู่ที่นั่นกลับไม่เป็นอะไร
เลย ทั้ง ๆ ที่ต้องเดินทางมากและทำงานบ้าน ลูกและ
หลานก็แข็งแรงกันดี หนูใหญ่หนูก้องตัวอ้วน และไม่
เป็นหวัดกันบ่อยเหมือนอย่างเคย จึงนับว่าเรายังโชคดี
อยู่บ้าง แต่ก็เกิดอุบัติเหตุขึ้นจนได้ครั้งหนึ่ง ตอนที่เรา
ย้ายมาอยู่อพาทเมนต์ใหม่ เราต้องช่วยกันขน ช่วยกัน
จัด ข้าพเจ้าติดรูปภาพบนฝาผนังเอง บางรูปอยู่สูงต้อง
ปีนเก้าอี้ขึ้นไป เก้าอี้เกิดล้มข้าพเจ้าเสียหลักตกลงมา ชี-
โครงฟาดกับขอบเตียงเต็มแรง จุกจนพุกไม่ออก สุวิทย์

รับผิดชอบ Dr. Haskin บังเอิญหมอบไปพักตากอากาศ ไท
ตามไปที่บ้านพักตากอากาศ หมอบก็บอกให้เอาพลาสติก
ขนาดใหญ่พันรอบตัวให้แน่น แล้วไปฉายเอกซเรย์ กว่า
จะไปได้ก็ทุลักทุเล เพราะเวลากระเทือนแล้วปวดมากขึ้น
ผลเอกซเรย์ปรากฏว่ากระดูกเกาะ ๒ ซี่ หมอบให้พัน
พลาสติกไว้เช่นนั้น ๑ เดือน ไม่ให้กระเทือนเด็ดขาด
เลยไปไหนไม่ได้ ได้แต่อ่านหนังสืออยู่บ้านหรือไม่กี่
โทรทัศน์ซึ่งมีตลอดทั้งวัน

โทรทัศน์ที่อเมริกาใช้เวลาดีมาก เมื่อถึงรายการ
อะไรเวลาใด เขาจะออกอากาศรายการนั้นตรงตามเวลา
พอดี โดยเฉพาะข่าวจะมาตรงเป็นวินาทีทีเดียว รายการ
ของเขาแบ่งเวลาไว้สำหรับรายการที่ให้ความรู้ ทั้งราย
การของเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนภาพยนตร์มักจะมีตอนกลาง
คืน ขำพเจ้าและภรรยานอนดึกกันทุกคืน เพราะเคยชิน
ตั้งแต่อยู่เมืองไทย จึงมักจะดูภาพยนตร์เรื่องยาว พร้อม
กับเล่นไพ่รมมีให้เพลินๆ บางคืนสุวิทย์ก็เล่นด้วย เรา

พยายามไม่อยู่ร่วมกัน เพื่อไม่ให้คิดมากถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเรา พยายามทำให้สบายที่สุด เพื่อให้สุขภาพแข็งแรง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากเวลาห่างบ้านห่างเมือง

ตอนที่เราย้ายอพยพมาเม็กซิโกนั้น คุณแม่ได้เดินทางไปกับหลานสาวคือแดง (นรา คุณวัฒน์) เพื่อไปเยี่ยมเราที่บอสตันและเยี่ยมเล็กที่เยอรมัน คุณแม่อุตส่าห์เดินทางไปไกล ทั้ง ๆ ที่อายุ ๘๐ กว่าแล้ว เพราะความคิดถึงลูกหลาน ท่านไปพักกับเรา ๒ เดือน เมื่อกระดูกซี่โครงของข้าพเจ้าต่อกันดีแล้ว เราจึงพาคุณแม่เดินทางไปเที่ยวทางเหนือ สวิทซ์แลนด์ขึ้นไปผ่านรัฐ New Hampshire, Maine และ Vermont ออกนอกเขตสหรัฐอเมริกาเข้าไปในเขตคานาดา คราวนี้ก็เช่นเดียวกับครั้งที่แล้ว คือเราไม่มีปัญหาเรื่องการเข้าเมืองเลย เราไปพักที่เมือง Montreal กันเป็นแห่งแรก มอนทรีออลเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของคานาดา ชาวเมืองส่วนมากพูดภาษาฝรั่งเศส แต่ภาษาราชการใช้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส

เมืองนี้คนรู้จักมาก เพราะเป็นสถานที่ที่แสดงงานมหกรรมโลกหรือ Expo 67 เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๗ และงานกีฬาโอลิมปิกในปี ค.ศ. ๑๙๗๖ เขาเก็บรักษาอาคารบางหลังของประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่งานมหกรรมโลกเอาไว้ พอถึงหน้าร้อนของทุก ๆ ปี เขาก็จัดงานขึ้นที่สถานที่แห่งนี้ เรียกว่า Man and His World มีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวกันปีละมาก ๆ

เมืองมอนทรีออลเป็นเมืองที่มีความเจริญมานานแล้ว จึงมีส่วนที่เป็นเมืองเก่า และส่วนที่ก่อสร้างใหม่ทั้งหมด ส่วนที่เป็นเมืองเก่าเขาเก็บรักษาไว้ให้มีสภาพเดิม ทั้งตึกรามบ้านช่องและถนนหนทาง เพียงแต่บูรณะให้อยู่ในสภาพดีและสะอาดเรียบร้อย ถนนในบริเวณแก่านี้มักจะเล็ก ๆ เขามิรดมำให้นักท่องเที่ยวแวะไปชมเมือง ส่วนทางด้านเมืองใหม่ก็ทันสมัยมาก เมืองนี้สวยงาม เพราะภูมิประเทศสูง ๆ ต่ำ ๆ โดยเฉพาะเนินเขา Mount Royal ซึ่งมีความสูง ๖๐๐ ฟุต มีทางคดเคี้ยวขึ้นไปบน

ยอตเขา ผ่านมหาวิทยาลัยมอนทรีออล และบ้านเรือนสวย ๆ ขึ้นไป เมื่อถึงยอตเขามองลงมาเห็นภูมิประเทศทั่วเมืองมอนทรีออลสวยงามมาก เห็นแล้วนึกถึงเชียงใหม่ เวลาเราขึ้นไปบนยอตคอยสุเทพหรือภูฝางค์ มองลงมาข้างล่างจะเห็นเมืองเชียงใหม่สวยงามไม่แพ้ของเขาแม้ว่าของเราจะมีขนาดเล็กกว่า สำหรับกรุงเทพ ฯ นั้น แม้จะไม่มีเนินเขาสูง แต่เราก็มีภูเขาทองซึ่งขึ้นไปแล้วมองเห็นวัดวาอาราม ปราสาทราชวังที่มีความงดงามไม่มีที่ใดเหมือน เมื่อตอนข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ข้าพเจ้าได้ให้เทศบาลนครกรุงเทพทำการบูรณะภูเขาทองจากปูนสีขาวเป็นสีทอง โดยได้ออกทุนทรัพย์ส่วนตัวร่วมในการบูรณะ ๘ หมื่นบาท และครั้งที่สองได้มีการบูรณะบริเวณให้สะอาดและปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ครั้นนี้ก็ได้ออกทุนทรัพย์ส่วนตัวร่วมไปเช่นกัน โดยหวังจะให้ภูเขาทองซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของไทย ได้เป็นที่สนใจและมีชื่อเสียงในหมู่คนต่างชาติด้วย อันจะเป็นจุดจูงใจนักท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง

จากมอนทรีออล เราก็ตีเดินทางต่อไปถึงเมืองควิเบก (Quebec City) เมืองหลวงของรัฐควิเบก ซึ่งเป็นเมืองโบราณเล็ก ๆ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ St. Lawrence River ตอนหน้าหนาวน้ำกลายเป็นน้ำแข็งหมด เมืองนี้คนนิยมไปเที่ยวกัน เพราะเขาเก็บพวกโบราณสถานไว้อย่างดีมาก ตัวเมืองเล็กมีถนนแคบ ๆ ถิ่นที่อยู่อาศัยสมัยใหม่อยู่ตอนนอก ๆ คุณแม่ชอบเมืองนี้มาก เพราะตอนเที่ยงจะได้ยินเสียงปืนเที่ยงซึ่งดังไปเกือบทั้งเมือง คุณแม่บอกว่าไม่ได้ยินเสียงปืนเที่ยงมาเป็นเวลานาน เพราะเมืองไทยเลิกใช้แล้ว ที่ควิเบกนี้แม้จะเป็นเมืองเล็กมาก มีพลเมืองทั้งในตัวเมืองและชนบทเพียง ๖ แสนกว่าคนเท่านั้น แต่ใกล้ที่พาคุณเมืองอวตว่าศูนย์การค้าแห่งหนึ่งของเขาใหญ่ที่สุดในอเมริกาตอนเหนือ มีร้านค้าถึง ๒๕๐ ร้าน ตอนแรกเราผ่านไปก็ไม่เชื่อเขา เมื่อไปดูเข้าจริง ๆ จึงได้เชื่อเนื่องจากพวกเราพากันหลงกว่าจะหากันพบกินเวลานานจนหิวตาลายไปตาม ๆ กัน

หลังจากที่เราเดินทางกลับจากคานาดาไม่นาน คุณแม่และแดงก็เดินทางกลับเมืองไทย สุวิทย์ จิ้มและลูก ๆ คงอยู่เป็นเพื่อนข้าพเจ้าและภรรยา สุวิทย์ทำงานต่อโดยไม่รับเงินเดือน คุณแม่รีบกลับเพื่อจะมาทำบุญวันเกิดแทนข้าพเจ้าที่กรุงเทพ ส่วนข้าพเจ้าเองต้องฉลองวันเกิดที่บอสตัน ซึ่งก็ไม่ได้ทำอะไรมากนัก เพียงแต่กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรเท่านั้น แต่ตกเย็นปรากฏว่ามีคนไทย นักเรียนไทย หลายคนได้มาอวยพรกันโดยข้าพเจ้าไม่ทราบมาก่อน บางคนมาจากนิวยอร์ก มาทำอาหารกัน บางคนก็นำอาหารมาจากบ้าน บางคนมาไกลมากจากกรุงเทพ ฯ ที่เดียว ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าปลื้มปีติมาก ผู้ที่เดินทางไปจากเมืองไทยคือ พล. ท. ม.ร.ว. ลาก หัสตินทร ยอดมิตรของข้าพเจ้าตั้งแต่เด็ก หม่อมลากไม่เคยขาดการมาอวยพรวันเกิดข้าพเจ้าเลย ปีนี้แม้ข้าพเจ้าต้องไปอยู่แคนาดา หม่อมลากก็ยังอุตส่าห์พาคุณนุกุล และลูกสาวคนเล็ก ไปอวยพรข้าพเจ้าถึงบอสตัน

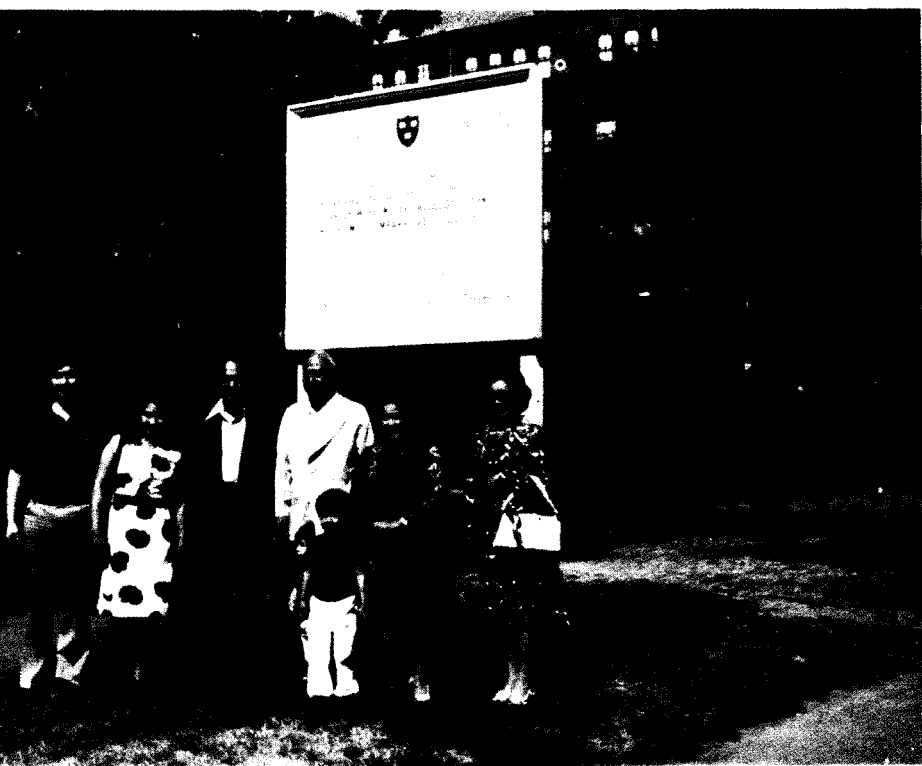
นอกจากคนไทยแล้วก็มีฝรั่งที่ชอบพอกันไปร่วมรับประทานอาหารกันอย่างกันเอง วันเกิดปีนี้ข้าพเจ้าได้รับบัตรอวยพรจากผู้ที่เคยเป็นลูกศิษย์ ผู้ได้บังคับบัญชา และญาติมิตรจากเมืองไทยเป็นจำนวนมาก

หลังจากวันนั้นมา ก็มีคนไทยไปมาหาสู่กับเราแทบทุกวัน บางทีก็นำอาหารมาให้ บางทีก็มาช่วยกันทำที่อพยพคนของเรารับประทาน บางครั้งก็ไปทัศนจารตามที่ต่าง ๆ ด้วยกัน โดยเขาเหล่านั้นไม่มีความเกรงกลัวที่จะถูกโจมตีเพราะติดต่อกับเราเลย นอกจากคนไทยที่อยู่ในสหรัฐแล้ว ก็มีคนไทยที่เดินทางไปจากเมืองไทยแวะเยี่ยมเสมอ ทั้งที่เป็นรัฐมนตรี อดีตรัฐมนตรี อดีตผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และคนอื่น ๆ ที่นึกถึงเราบางคนระหว่างที่อยู่เมืองไทยไม่เคยติดต่อกับเราเลยก็ยังแวะไปเยี่ยม นับว่าเขาเหล่านั้นมีคุณธรรม และมีความกล้าที่จะทำในสิ่งที่ตนเองเห็นว่าถูกต้องหรือเหมาะสม

ในระหว่างที่อยู่ในสหรัฐอเมริกาเนั้น ความเป็นอยู่
 ของข้าพเจ้าและครอบครัวก็มีความสุขทางกายพอสมควร
 แก่อดีตภาพ แม้ว่าเราจะต้องช่วยกันทำงานบ้านเองบ้าง
 แต่เราก็มีเครื่องทุ่นแรงหลายอย่าง ฉะนั้นสำหรับทาง
 กายจึงไม่มีปัญหาหนัก แต่ทางใจข้าพเจ้าและภรรยามีความ
 ลำบากอยู่หลายเรื่อง เรื่องแรกคือเรื่องความไม่เป็นธรรม
 และข้อกล่าวหาที่เราไม่มีโอกาสได้โต้ตอบ ข้าพเจ้าและ
 ภรรยาก็หาทางระงับด้วยการอ่านหนังสือบ้าง ด้วยการ
 ออกไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ให้ลืมเสียบ้าง ซึ่งก็
 ได้ประโยชน์ที่ทำให้ได้ความรู้รอบตัวเพิ่มขึ้น ปัญหาใหญ่
 อีกปัญหาหนึ่งคือเรื่องการครองชีพ ค่าครองชีพที่สหรัฐ
 เมื่อเทียบกับรายได้ที่ชาวอเมริกันได้รับกันแล้วก็นับว่าไม่
 แพงแต่สำหรับเราซึ่งไม่มีรายได้อะไรเลย มีแต่ทางจ่ายทั้ง
 สั้นก็ต้องเรียกว่าแพงมาก สุวิทย์อยากจะหารายได้ช่วย
 โดยการสอนหนังสือ ก็มหาวิทยาลัยยินดีรับเป็นอาจารย์
 ประจำ อีกแห่งหนึ่งจะให้เป็นที่รองคณบดี แต่เนื่อง

บ. สตรีอเมริกันที่เห็นด้านหลังเป็นธิดา Dr. Hoefel ซึ่งเป็นพระสหายของ สมเด็จพระบรมราชชนก เมื่อทรงศึกษาอยู่อีกสองคนคือ Mr. Sprou นักธุรกิจ และ Mr. Grant ผู้จัดการอพยพคนดี เบื้องหลังเป็นภาพท่านผู้หญิงจงกล สันทนากับส่วนหนึ่งของนักเรียนไทยที่มาร่วมงาน

๑ ม.ร.ว. ลาก และคุณนกุล หัสดีนทร ชม University Museum
 ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

จากสุวิทย์ยังเป็นข้าราชการไทยอยู่ แม้จะอยู่ในระหว่าง
 ลางาเก้ทำงานที่อื่นไม่ได้ เป็นการผิดระเบียบราชการ
 จะลาออกจากราชการเลยก็ทำไม่ได้อีก เพราะมีสัญญาจะ
 ต้องทำงานใช้หนี้ทุนซึ่งใช้ในการทำปริญญาเอก เรื่อง
 การทำงานของสุวิทย์จึงต้องยุติไป ส่วนจิมก็เลี้ยงลูกไม่มี
 เวลาทำอย่างอื่น ตกลงเราก็เลยต้องอาศัยเงินของลูก ๆ
 ทางเมืองไทย ซึ่งแต่ได้รับผิดชอบในการส่งเสียให้แก่เรา
 ทั้งหมด ทำให้เราไม่สบายใจที่ต้องเป็นภาระให้แก่ลูก ๆ
 อย่างไรรก็ตามสิ่งที่ทรمانใจเรามากที่สุด ก็คือการที่ต้อง
 พลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน จากพ่อแม่ลูกหลาน
 บิดาของข้าพเจ้าอายุ ๘๐ กว่าแล้ว เจ็บออก ๆ แอ็ด ๆ
 ด้วยโรคชรา มารดาของภรรยาอายุ ๘๐ กว่า ท่านมี
 ท่านผู้หญิงเป็นลูกคนเดียว จึงว่าเหว่มาก เมื่อท่านผู้หญิง
 ต้องติดตามข้าพเจ้าอยู่ต่างประเทศเช่นนี้

อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าและภรรยาก็พยายามทำจิตใจ
 ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อสุขภาพของเราซึ่งเป็นสิ่ง

สำคัญยิ่งของชีวิตในต่างแดน แต่ก็มีเรื่องที่ทำให้เราไม่สบายใจมากขึ้นอีก คือความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ที่เราได้รับ เราถูกอาศัยทรัพย์โดยมิได้มีความผิดแต่อย่างใด และภายหลังยังได้มีการส่งยึดทรัพย์สินของเรา โดยที่มิได้มีการเรียกพยานไปสอบสวน หรือมีหลักฐานการทุจริตอย่างใดเลย ทรัพย์สมบัติทุกชั้นของเราได้มาอย่างสุจริต ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง เราช่วยกันสะสมมาตั้งแต่เป็นหนุ่มเป็นสาว ข้าพเจ้าจะขอเล่าถึงความหลังสักเล็กน้อย หลังจากที่เราแต่งงานกันแล้ว เรายังอยู่บ้านคุณป้า (พ.ต. หลวงจบกระบวนยุทธ) และคุณแม่ ซึ่งทำให้เราทุนรายจ่ายไปได้มาก แต่กระนั้นเงินเดือนนายทหารชั้นต้นของข้าพเจ้าที่ยังมีภาระต้องเลี้ยงน้องตัวจึงไม่พอใช้ ภรรยาของข้าพเจ้าช่วยหารายได้ให้แก่ครอบครัวโดยการค้าขาย ทำทุกอย่างตั้งแต่ทำกับข้าว ทำขนมขาย ทำดอกไม้ เย็บเสื้อผ้า ซึ่งได้เงินมาพอใช้ภายในครอบครัว แต่สิ่งที่ทำรายได้ให้มากก็คือการขายเครื่อง

ประทับ ภรรยาของข้าพเจ้าได้ศึกษาวิธีเครื่องประทับ
มานานแล้วจากคุณป้า รับซื้อที่ราคาไม่แพง แล้วก็เที่ยว
ไปขายตามที่ต่าง ๆ ได้กำไรเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น
ยังซื้อขายที่ดิน โดยไม่เคยซื้อขายกับหน่วยราชการเลย
เวลาที่ได้กำไรมาจากการค้าขาย เมื่อเหลือใช้แล้วเราก็
สะสมซื้อที่ดินไว้หลายแห่งตั้งแต่ราคายังถูกมาก เช่นที่
ซอยระนอง ๒ เราซื้อตารางวาละ ๓๔ บาทเท่านั้น
นอกจากซื้อที่แล้วเราก็สร้างบ้านถกลสุข แต่เงินไม่พอ
เราจึงขอยืมจากธนาคารแล้วผ่อนชำระ การทำการค้าขาย
ของท่านผู้หญิง ไม่เคยเกี่ยวข้องกับราชการเลย ทั้งเป็น
การทำตั้งแต่ข้าพเจ้าเป็นนายทหารชั้นผู้น้อย มิใช่มาเริ่ม
ทำเมื่อข้าพเจ้ามีอำนาจแต่อย่างใด

นอกจากทรัพย์สินที่เราช่วยกันสะสมมาแล้ว ภรรยา
ของข้าพเจ้ายังได้มรดกตกทอดมาจากคุณป้า ซึ่งเป็นผู้
มีฐานะดีมาตั้งแต่สมัยคุณย่า คุณป้าเป็นผู้ที่มีหัวในทาง
การค้ามาก ท่านทำการค้ามาตั้งแต่ออกรับราชการทหาร

ในสมัยสงครามโลกนวมชนชาติตลาด คุณป้าก็เป็นคนแรกที่ทำงานนวมชนขึ้น นอกจากนั้นก็ค้าไม้ ค้าถ่าน ค้าหมูและตั้งโรงงานผงชูรส แม้ในสมัยที่คุณป้าติดคุก เพราะทางการเมืองเข้าใจผิดว่าร่วมในการกบฏบวรเดช คุณแม่ก็ทำการค้าไม้หมอนรถไฟ จะเห็นได้ว่าการทำการค้าขายของครอบครัวภรรยาของข้าพเจ้านั้น ได้ทำกันมานานหลายสิบปีแล้ว มิได้มาใช้อภิสิทธิ์ทำการค้าในตอนข้าพเจ้าอยู่ในตำแหน่งหน้าที่สูง ๆ แต่อย่างใด

เมื่อรวมทรัพย์สินที่เราหาสะสมเอง และทั้งมรดกที่ภรรยาข้าพเจ้าได้รับแล้ว เราก็มีพอกินพอใช้ ฉะนั้นการที่ให้เหตุผลในการยักทรัพย์สินของข้าพเจ้า และภรรยาโดยอ้างว่า เมื่อรวมรายได้จากทางราชการของข้าพเจ้าแล้วไม่น่าที่จะมีทรัพย์สินเท่าที่เป็นอยู่ได้ โดยประเมินจากราคาปัจจุบันซึ่งสูงกว่าราคาซื้อหลายสิบเท่า บางอย่างก็เป็นร้อยเท่า การกระทำเช่นนี้จึงเป็นการรวบรัดกล่าวหาโดยมิได้ดูหลักฐานหรือเหตุผลแต่อย่างใด ยึด

ไปทั้งหมด แม้แต่สินเดิมหรือมรดกซึ่งได้มาโดยมิได้มีการ
ทุจริตทั้งทางราชการและส่วนตัวเลย

การยึดทรัพย์โดยไม่ได้พิจารณาจากข้อเท็จจริงหรือ
จากหลักฐานโดยละเอียด เช่น ฐานะเดิมของผู้ถูกยึด
และบิตามารดาของเขา การประกอบอาชีพของเขาเป็น
การกระทำคล้ายแบบเผด็จการของคอมมิวนิสต์ การยึด
ทรัพย์สินส่วนตัวของประชาชนชาวไทยโดยผู้นั้นมีได้มี
ความผิดใด ๆ และไม่ได้ผ่านการพิจารณาหลักฐานอย่าง
รอบคอบ ย่อมมีผลเสียต่อส่วนรวมคือ (๑) เป็นการ
สร้างตัวอย่างแห่งความอยุติธรรม และเป็นการลิดรอน
สิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง (๒) เป็นการกระทำที่ฝ่าย
คอมมิวนิสต์ หรือนักการเมืองฝ่ายซ้ายอาจยกเป็นข้ออ้าง
หรือตัวอย่างที่จะทำต่อศัตรูของตนในอนาคต (๓) เป็น
การทำลายขวัญข้าราชการหรือนักการเมืองอื่น ๆ ว่าอาจ
จะโดนการเมืองทำให้สูญเสียทรัพย์สิน จึงอาจจะคิดเอา
ตัวรอดตกตวงผลประโยชน์ไว้ให้มากที่สุด หรือก็นำ

เงินไปฝากต่างประเทศเป็นการประกันความปลอดภัยของ
 ตนไว้ก่อน เช่นนี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ประเทศชาติ
 ล่มจมทั้งนั้น การกระทำใด ๆ ก็ตาม จึงควรจะยึดหลัก
 ของความยุติธรรมไว้ก่อน เพื่อให้ประชาชนมีศรัทธาต่อ
 การกระทำที่ดี

ข้าพเจ้าขอย้อนกลับมาบอสดันอีกครั้ง เราได้อยู่
 บอสดันได้ครบทั้ง ๔ ฤดู ตอนเราไปอยู่ใหม่ ๆ เป็นฤดู
 ใบไม้ร่วง แล้วเปลี่ยนเป็นฤดูหนาว ต่อมาก็ถึงฤดูใบไม้
 ผลิ ซึ่งใบไม้เขียวชอุ่ม ดอกไม้บานสะพรั่งเต็มไปหมด
 ใกล้เคียงกับ Prudential Center มีโบสถ์ Christian Science
 ซึ่งถูกซ่อมแซมใหม่ หน้าโบสถ์มีอ่างน้ำพุใหญ่ยาว สอง
 ข้างปลูกดอกไม้สีต่าง ๆ สวยงามมาก ฤดูนี้เป็นฤดูที่
 อากาศสบายที่สุด แล้วอากาศก็ค่อยอุ่นขึ้น เป็นฤดูร้อน
 บางวันอากาศร้อนพอ ๆ กับเมืองไทย หรือร้อนกว่า
 ด้วยซ้ำ แต่มีช่วงระยะเวลาสั้น ก็กลับมาฤดูใบไม้ร่วงใหม่
 ฤดูนี้ทางตอนเหนือของอเมริกาใบไม้เปลี่ยนสีเป็นสีทอง

สีเหลือง สีแดง ไปทั้งป่า แปลกและสวยมาก นักท่องเที่ยว
เที่ยวแม้แต่ชาวอเมริกันเองก็ตื่นเต้นมาก พวกนั้นมาเที่ยว
ทางรัฐตอนเหนือ ๆ โดยเฉพาะแถว ๆ New Hampshire
หรือ Maine กันมากมายเพื่อมาดูใบไม้เปลี่ยนสี สุวิทย์
และจิมต้องการให้ข้าพเจ้าและภรรยาสืบเรื่องไม่สบายใจ
ต่าง ๆ ทางเมืองไทยซึ่งมีแต่ข่าวไม่ดีมาเรื่อย ๆ จึงได้
ชวนเราไปพักดูใบไม้เปลี่ยนสีทางเหนือขึ้นไปบ้าง สุวิทย์
พยายามโทรศัพท์ไปจองโฮเต็ลและโมเต็ลหลายแห่ง แต่
ก็ได้รับคำตอบว่าเต็มหมด มีอยู่แห่งหนึ่งเมื่อเราโทรไป
เขาตอบว่าอย่าว่าแต่ห้องพักเลย แม้แต่เก้าอี้สักตัวหนึ่ง
เขาก็ไม่มีวาง โฮเต็ลและโมเต็ลพวกนี้ถูกจองไว้ล่วงหน้า
เป็นเดือน ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นนิสัยอย่างหนึ่งของคน
อเมริกันคือทำอะไรก็จะมีการวางแผนการไว้ก่อน เพื่อ
ไม่ให้เกิดการผิดพลาดหรือมีกันน้อย แม้แต่การไปเที่ยวเขา
ก็วางแผนเอาไว้ก่อน

เมื่อเราหาที่พักไม่ได้ ก็เลยได้แต่ขับรถกันไปตอน
เช้า แล้วเย็นก็ขับกลับมาอนนอนบอสตัน ตอนนั้นคุณ

ประชิน วิศรุตรัตน์ เพื่อนเก่าแก่ตั้งแต่เด็กของภรรยา
 ข้าพเจ้าได้ไปพักอยู่ด้วย ๒ เดือน จึงไปท่องเที่ยวด้วยกัน
 คุณเชนเคยพูดว่า เวลานั้นรถลอกไต่ต้นไม้ซึ่งเปลี่ยนสี
 เป็นสีต่าง ๆ แล้ว เหมือนได้ขึ้นสวรรค์ ข้าพเจ้ายังอด
 นึกถึงเมืองไทยไม่ได้ว่า เวลานั้นรถไปทางสายพิษณุโลก
 --หล่มสัก ผ่านไปบางตอนต้นทางนุ่งช้างทางออกดอก
 พร้อม ๆ กัน สวยงามมากไม่แพ้ต่างประเทศ ตามถนน
 ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ถ้าได้มีการปลูกต้นไม้ไว้โดยทั่วไป
 โดยเฉพาะไม้ดอก ก็จะทำให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่ร่ม
 รื่นชื้น ทั้งจะบรรเทาความร้อน และพิษเสียของอากาศ
 อีกด้วย

ฤดูใบไม้ร่วงผ่านไปอีกครั้งหนึ่ง เข้าฤดูหนาวซึ่ง
 ปีนี้น่าจะเร็วกว่าปีที่แล้วเสียอีก อากาศเย็นมาก แม้จะ
 ยังไม่มีหิมะตก จิตซึ่งเพิ่งจะลงานได้ พาไก่ (ทิพย์
 กิจติขจร) และลูก ๆ มาเยี่ยม เมื่อมีลูกหลานมาอีกเรา
 ก็สบายใจไปพักหนึ่ง แต่จิตอยู่นานไม่ได้ เพราะหมด

กำหนดลาจึงต้องรีบกลับ เหลือแต่ครอบครัวจิม สุวิทย์ และจิมอยากจะให้เรามีความสุขในวันปีใหม่ซึ่งใกล้เข้ามา จึงได้กะที่จะพาไปฉลองปีใหม่ในเมือง Milford ในรัฐ New Hampshire ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ แบบชนบท เตรียมของที่พักไว้เรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่นับถึงคริสต์มาส แต่ว่างมาบอสตันอีก เราดีใจแต่ก็แปลกใจมาก เพราะจิตเพิ่งจะกลับไป แต่ว่างมาอีกแล้ว คงจะมีเรื่องผิดปกติทางบ้าน ซึ่งก็จริงดังที่คิด แต่ว่างมาบอกข่าวไม่ดีกับเราว่า นายแพทย์ที่ดูแลคุณพ่ออยู่บอกกับแต่ว่า อาการของคุณพ่อไม่ก็เลย คราวนี้เขารับรองไม่ได้ว่าคุณพ่อจะอยู่ได้นานสักเท่าไร และบอกแต่ว่าไม่ควรจะบีบบังคับเจ้าอีกต่อไป ถ้าหากข้าอาจะต้องเสียใจภายหลัง เมื่อข้าพเจ้าทราบเช่นนั้น จึงตัดสินใจทันทีว่า ข้าพเจ้าจะต้องกลับไปดูใจคุณพ่อก่อนที่ท่านจะเป็นอะไรไป ซึ่งจะเป็นบาปเป็นกรรมกิดตัวข้าพเจ้าไปตลอดชีวิต เพราะตลอดเวลาที่เรากำลังไปอยู่ต่างประเทศ คุณพ่อไม่ทราบความ-

จริงเลย ไม่มีใครกล้าบอกความจริงแก่ท่าน เพราะเกรงว่าถ้าทราบความจริงแล้วท่านอาจจะเกิดอาการช็อคขึ้นได้ ลูกหลานจึงได้แต่บอกท่านว่าข้าพเจ้าไปราชการต่างประเทศ แต่เมื่อเวลาว่างเลยมานานข้าพเจ้าก็ยังไม่กลับ ท่านถามถึงบ่อย ๆ ก็ไม่มีใครกล้าบอก ท่านจึงเข้าใจว่าข้าพเจ้าทอดทิ้งท่านไปเสีย ท่านเสียใจมากอาการจึงทรุดลงเรื่อย ๆ จนนายแพทย์ไม่รับรองตั้งกล่าว

เมื่อข้าพเจ้าตัดสินใจที่จะเดินทางกลับโดยเร็วที่สุดแล้ว ก็บอกให้ภรรยา สุวิทย์และจิมทราบ เราเก็บของเครื่องใช้ที่จำเป็นจริง ๆ แล้วออกเดินทางจากบอสตันวันที่ ๒๕ ธันวาคม โดยมากัน ๔ คน คือ ข้าพเจ้าและภรรยา แต้และจอย ส่วนสุวิทย์ จิมกับลูก ๆ กลับวันต่อมา เพราะต้องเก็บข้าวของที่เหลืออยู่ส่งกลับให้เรียบร้อยเสียก่อน แต่เดิมนั้นเราจะกันว่าถ้าเราได้กลับเมืองไทยเมื่อใดเราจะแวะเยี่ยมเล็ก ตั้ว (สุภาพร กิตติขจร) และหลาน ๆ ที่เยอรมันก่อน แต่พอเรากลับจริง ๆ ก็แวะไม่ได้ เพราะเราต้องรีบกลับให้ถึงเมืองไทยเร็วที่สุดเพื่อกลับมาดูเลಕ್ಕุนพ่อก่อนที่จะสายเกินไป

ที่สนามบินดอนเมือง บุคคลแรกที่เราพบก็คือ พลอากาศเอกบุญชู จันทรุเบกษา มิตรแท้ของข้าพเจ้า ซึ่งเป็นผู้ที่ไปส่งข้าพเจ้าตอนเดินทางออกจากประเทศ ไปสู่สหรัฐอเมริกา ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ พบพลอากาศเอกบุญชูอีกครั้งหนึ่ง การพบมิตรแท้ใน ยามยากเช่นนี้ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความอบอุ่นใจมาก และ เกิดความหวังเต็มเปี่ยมว่าจะได้พยาบาลคุณพ่ออย่างใกล้ชิด ที่บ้านของท่าน แต่แล้วเหตุการณ์แปลกประหลาดที่ ไม่มีใครคาดฝันก็บังเกิดขึ้นกับคุณพ่อ ข้าพเจ้าและครอบครัว

๖๔๖
พิมพ์

โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
นายทองหล่อ ไม้ตง ผู้พิมพ์โฆษณา

ตุลาคม ๒๕๒๐

